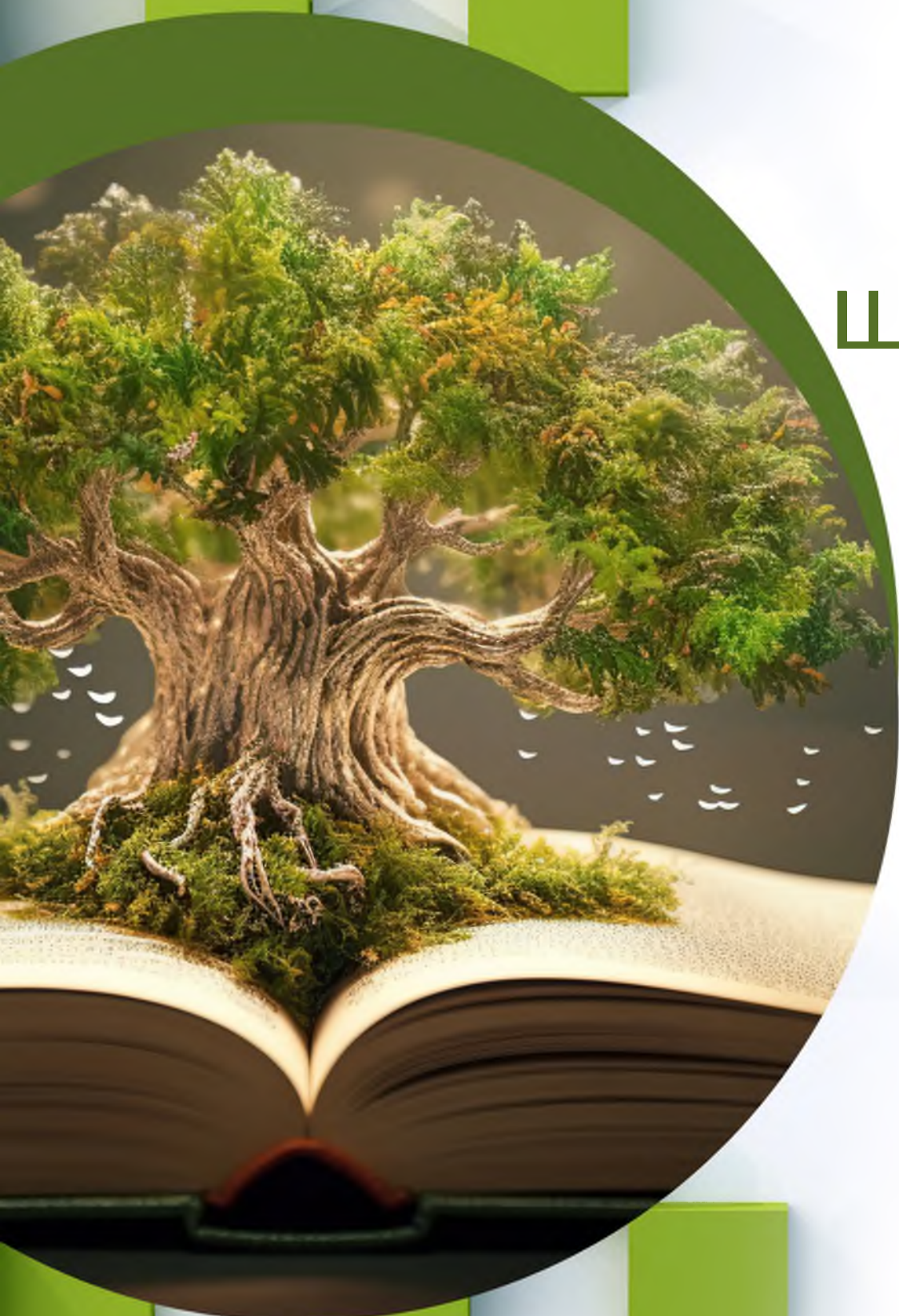

МАЙСТЕРНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ:

методичні
рекомендації
щодо подолання
освітніх втрат

Миколаїв
2023

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

МАЙСТЕРНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ:

*методичні рекомендації
щодо подолання освітніх втрат*

м. Миколаїв
2023

Загальна редакція:	В. І. Шуляр , доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України
Автори та укладачі:	науково-педагогічні та педагогічні працівники Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
Відповідальна за випуск:	О. Г. Захар , кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 30 серпня 2023 року № 3.

Майстерність відновлення: *методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат* / За заг. ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : Центр редакційно-видавничої діяльності ОППО, 2023. – 100 с.

ВСТУП

Освіта – це не тільки ключовий елемент суспільного розвитку, але й гарант забезпечення майбутнього покоління навичками та знаннями, необхідними для досягнення особистого і професійного успіху, успішного розвитку держави.

Із 2020 року система освіти України переживає складні часи. Спочатку вимушений перехід на дистанційну форму навчання через пандемію COVID-19, що негативно вплинуло на результати навчання учнів та їх соціалізацію. Це призвело до величезних втрат у часі навчання, обмеження доступу до якісної освіти, поглиблення соціальної нерівності. Частина учнів взагалі призупинила навчання, оскільки не всі родини та/або заклади мали можливість забезпечити ефективний дистанційний освітній процес. Військова агресія російської федерації в 2022 році посилила ці негативні наслідки. Бойові дії, окупація територій, повітряні тривоги, відключення електроенергії, перебої з інтернетом, переміщення значної кількості учнів і вчителів в інші регіони країни та за кордон – усе це унеможливило якісний освітній процес, впливає на фізичне й психічне здоров'я учасників освітнього процесу, спричиняє накопичення прогалин у навчанні.

У грудні 2022 року – січні 2023 року Державна служба якості освіти України провела дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022–2023 навчальному році (<https://sqe.gov.ua/tretina-uchniv-v-umovakh-viyni-ne-mali-po/>). За результатами дослідження, на Півдні України близько 40 % учнів / учениць не мають постійного доступу до освітнього процесу в умовах війни. Тож зараз гостро стоїть питання подолання освітніх втрат учнів та відновлення освітнього процесу.

Зазначеній проблемі присвячено низку досліджень та публікацій Світового банку (<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099631507072239980/pdf/IDU04805ab35047b2049990a0e101c605921c504.pdf>), центру CEDOS (https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf), Українського центру оцінювання якості освіти (https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf), освітнього омбудсмена України (https://eo.gov.ua/vymiriuвання-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-ditey-na-rivni-hromady-ta-zakladu-osvity/2023/01/25/?fbclid=IwAR3SNrWzf5LPewyhs3eliOVEqZO-bxW4HzptRvQ3_MDhUqVPLoV-eMz1Y-0).

Надолуження освітніх втрат є довгостроковим і складним процесом, що об'єднує зусилля закладів освіти (адміністрації, учителів, учнів, батьків), органів управління освітою місцевого самоврядування, державних установ, інституцій.

Міністерством освіти і науки України спільно з ЮНІСЕФ розроблено рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат, розпочато роботу над Національною стратегією з подолання освітніх втрат в Україні (<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/07/31/Unicef.Immediate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf>).

Сподіваємося, що матеріали цього збірника рекомендацій щодо подолання освітніх втрат з різних предметів стануть у нагоді вчителям і керівникам закладів загальної середньої освіти.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Дошкільна освіта є невіддільним складником і першим рівнем у системі неперервної освіти України, стартовою платформою особистісного розвитку дитини.

Завданнями дошкільної освіти є:

- збереження життя, зміцнення фізичного, психічного й духовного здоров'я дитини;
- виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля;
- формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду;
- виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту;
- здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї.

Першочерговими завданнями закладів дошкільної освіти в період воєнного стану нині залишаються актуальними ті, що визначені у 2022-2023 навчальному році:

- налагодження ефективної комунікації учасників освітнього процесу;
- відновлення освітнього процесу;
- зарахування до закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) дітей раннього та дошкільного віку з числа внутрішньо переміщених осіб за місцем тимчасового проживання;
- організація освітнього процесу в ЗДО для всіх дітей раннього й дошкільного віку;
- своєчасне надання керівником ЗДО запиту до засновника щодо наявності проблем і можливих шляхів їх вирішення;
- створення у ЗДО безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу;
- створення умов для підвищення фахового рівня педагогічних працівників щодо організації освітнього процесу за дистанційною та змішаною формами організації освітнього процесу, надання педагогічної підтримки дітям раннього і дошкільного віку, у тому числі й з особливими освітніми потребами, їхнім батькам;
- здійснення інформаційної підтримки та психологічного супроводу учасників освітнього процесу;
- співпраця з інклюзивними ресурсними центрами (далі – ІРЦ);
- застосування інструментів управлінської діяльності для вирішення надзвичайних ситуацій.

Забезпечення доступності якісного дошкільного розвитку для всіх дітей визначено цілями сталого розвитку до 2030 року.

Нормативно-правове забезпечення діяльності закладів дошкільної освіти (ЗДО) в умовах воєнного стану

Міністерством освіти і науки України впродовж періоду дії воєнного стану (2022–2023 рр.) надіслано низку **рекомендаційно-роз'яснювальних листів** з метою координації діяльності у сфері дошкільної освіти, на основі яких військово-цивільні адміністрації та засновники приймають відповідні рішення залежно від обставин: <http://surl.li/igani>

З 20 березня 2022 року набув чинності [Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану»](#). Він створює умови для відновлення якісного та безпечного освітнього процесу в умовах воєнного стану. Державні гарантії педагогічним і науково-педагогічним працівникам визначає нова стаття 57¹ Закону України «Про освіту».

Рекомендуємо до перегляду вебінар *«Нормативно-правове забезпечення діяльності закладів дошкільної освіти: організаційні питання»*, який проведено в межах проєкту «Забезпечення безперервності навчання та

розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні», що реалізує Всеукраїнська громадська організація «Асоціація працівників дошкільної освіти» у межах програми «СПІЛЬНО» для підтримки сімей з дітьми, які постраждали від війни. Програма «СПІЛЬНО» об'єднує зусилля ЮНІСЕФ з урядом, місцевими органами влади, громадським сектором, бізнес-партнерами заради кожної дитини в Україні та інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України й Українського інституту розвитку освіти.

Програмно-методичне забезпечення освітнього процесу в ЗДО

Базовий компонент дошкільної освіти (2021 р.), як Державний стандарт дошкільної освіти, є актуальним у наступні 10 років. Він утверджує сьогоденну політику держави в галузі дошкільної освіти. Заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам і під час дії воєнного стану.

Базовий компонент дошкільної освіти окреслює очікування суспільства з питань розвиненості, вихованості та освіченості дитини дошкільного віку, спрямовує розробку й оновлення освітніх програм для закладів дошкільної освіти, визначає вимоги та орієнтири щодо програм професійної підготовки майбутніх вихователів відповідно до потреб сьогодення, об'єднує зусилля науковців і педагогів-практиків України зі зміцнення культури якості та доброчесності в дошкільній освітній галузі.

Для педагогічних працівників ЗДО з метою забезпечення здобуття дошкільної освіти дітьми раннього та дошкільного віку, а також упровадження в освітній процес оновленого Держстандарту Міністерством освіти і науки України розроблені **Методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.)**.

Щодо розроблення професійних стандартів «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти», «Вихователь закладу дошкільної освіти» та методичних рекомендацій до цих стандартів, метою яких є планування професійного розвитку й підвищення кваліфікації, самооцінювання професійної діяльності, визначення переліку трудових функцій, загальних і професійних компетентностей вихователя та керівника (директора) ЗДО, можна ознайомитися за [ПОКЛИКАННЯМ](#).

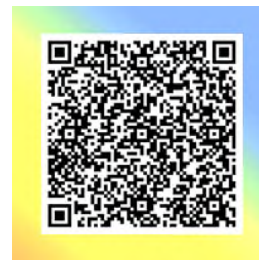

Важливою складовою програмно-методичного забезпечення освітнього процесу в ЗДО є оновлення і розробка **освітніх комплексних, парціальних програм розвитку дітей раннього та дошкільного віку**.

Педагогічні колективи ЗДО повноважні самостійно визначати, які з чинних комплексних програм обрати для якісної реалізації змісту Базового компонента дошкільної

освіти. Вибір може робити не лише колектив, а й особисто кожен педагог. Проте педагогічною радою колегіально затверджується кожний особистий вибір. Зазначимо, що в освітньому процесі ЗДО може бути впроваджено декілька комплексних освітніх програм.

Для якісного й усвідомленого вибору серед програм, що мають гриф МОНУ, команда Українського інституту розвитку освіти створила ***опис комплексних і парціальних освітніх програм розвитку, навчання та виховання.***

Вказаний перелік постійно оновлюється за результатами розгляду матеріалів науково-методичною експертизою рукописів поданих на засідання комісії з дошкільної педагогіки і психології Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України з урахуванням терміну дії грифів.

Інформуємо, що рішенням експертної комісії з дошкільної педагогіки та психології від 12 травня 2023 року (протокол № 3) навчально-методичному посібнику «Парціальні програми дошкільної освіти: реалізація змісту Державного стандарту дошкільної освіти» (авт.: Гавриш Н. В., Косенчук О. Г., Піроженко Т. О.). надано гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі», який зареєстровано в Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за № 1.0016-2023.

Організація освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану

З-поміж актуальних питань в умовах воєнного стану одним із важливих є **організація освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку**. В умовах сьогодення вона має відбуватися з урахуванням безпекової ситуації в очній, дистанційній або змішаній формі.

Очна форма здобуття освіти – це спосіб організації розвитку, навчання та виховання здобувачів освіти, що передбачає їх безпосередню участь в освітньому процесі.

Організація освітнього середовища

Освітнє середовище має бути не лише безпечним, а й інформативним, цікавим, змістовним, стимулювати когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісно-поведінковий розвиток дітей.

Сучасний універсальний дизайн повинен орієнтуватися на особистісний розвиток дитини задля реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії та включати:

- зонування групового простору на гамірні та тихі зони, облаштування в ньому осередків за інтересами. У вікових групах має бути достатньо простору для організації різних видів діяльності й вільної гри;
- візуальне оформлення простору, пов'язане зі світлинами дітей, їхніми мистецькими роботами, матеріалами, що відповідають тематиці дня / тижня, індивідуальним інтересам тощо. Практичну значущість мають розробки педагогів щодо облаштування «Стіни, що говорять», локації «Диво-рученьята», де представлені роботи дітей за темами: «Коло друзів», «Родина» тощо.

Питання створення безпечного простору для дітей висвітлено під час *онлайн-тренінгу «Створення безпечного простору для дітей»*, організованого в межах проєкту «Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні» (рекомендуємо до перегляду).

Коли ЗДО повністю або частково припиняє діяльність у зв'язку з військовими діями, тоді надання освітніх послуг із застосуванням різних форм організації освітнього процесу здійснюється з використанням дистанційної або змішаної форми організації освітнього процесу.

Дистанційна форма освіти – це організація освітнього процесу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у зручний для здобувачів освіти спосіб і час.

Змішана форма освіти – це поєднання традиційної очної форми освіти з дистанційною.

Організація дистанційної форми здобуття освіти вихованцями

У процесі організації освітньої діяльності в дистанційному форматі перед керівниками ЗДО стоять **такі завдання**:

- організувати навчання та надавати методичну підтримку педагогічним працівникам щодо дистанційної роботи з дітьми;
- забезпечити педагогів необхідним обладнанням та доступом до інтернету;
- обрати ресурси для організації дистанційного навчання, які будуть зручні не тільки для вихователя, а й для батьків і дітей;
- організувати психолого-педагогічну підтримку та супровід усіх учасників освітнього процесу. Педагогічний колектив має заздалегідь спланувати змістовий контент роботи, що відвертатиме увагу дітей від хвилювань, страхів та сприятиме зниженню тривожності;
- контролювати систематичність організації освітнього процесу з дітьми раннього й дошкільного віку.

Рекомендовано проводити дистанційне навчання у таких **режимах**:

- *синхронному* (у формі онлайн-заняття). Такі заняття, за згодою батьків, з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку мають тривати не більше 10 хвилин, старшого дошкільного віку – 15 хвилин. У ході заняття необхідно обов'язково звертати увагу на налаштування вебкамери: вона має бути встановлена на рівні очей або трохи вище, щоб діти бачили очі педагога;
- *асинхронному* (запис відеозаняття та передача його батькам для самостійного опрацювання дітьми). Під час фільмування варто прагнути до створення коротких і дидактично продуманих відеороликів, дозовано використовувати переходи й анімацію.

Організація роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та їх батьками

Під час дії в Україні воєнного стану батьки дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку, які потребують психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг (занять), мають змогу звернутися до найближчого інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) за місцем постійного (тимчасового) проживання дитини та отримати відповідні послуги.

Відповідно до [Порядку організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти](#) керівник закладу освіти утворює інклюзивну групу й організовує інклюзивне навчання на підставі:

- заяви одного із законних представників дитини з ООП;
- висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, наданого інклюзивно-ресурсним центром, який містить інформацію про рівень підтримки дитини (якщо у висновку немає цих даних, інклюзивна група не створюється, а дитина зараховується у групу з урахуванням рекомендацій команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами (за участю фахівців ІРЦ)).

Також під час дії воєнного стану для створення інклюзивної групи додатково подається довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи (за наявності).

Якщо висновок ІРЦ, який видано до введення воєнного стану в Україні, втрачено, то законні представники дитини з ООП можуть:

- отримати копію висновку на [порталі АС «ІРЦ»](#) або у відповідному мобільному додатку;

- звернутися до ІРЦ за місцем тимчасового проживання дитини й отримати копію висновку або провести первинну (повторну) комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи.

У період воєнного стану гранична кількість дітей з ООП в інклюзивних групах не застосовується (тобто в інклюзивній групі може бути більше ніж троє дітей з ООП).

Аби дізнатися про алгоритм визначення категорій (типологій) освітніх труднощів у дітей з особливими освітніми потребами раннього й дошкільного віку та порядок забезпечення їх підтримки в закладі дошкільної освіти, необхідно опрацювати [лист МОНУ від 08.06.2022 № 4/1196-22](#), який містить:

- інструмент оцінки розвитку сфер дитини раннього віку (соціальної, емоційної, сенсорної, мовленнєвої, когнітивної та рухової (фізичної));
- перелік можливих особливостей розвитку дітей з особливими освітніми потребами та наявних освітніх труднощів у дітей дошкільного віку, що можуть бути їм притаманні;
- методичний інструментарій вимірювання ступеня їх прояву, визначення бар'єрів, особливих освітніх потреб і стратегії подальшої підтримки.

Проектування освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами може здійснюватися з урахуванням рекомендацій, що подані в poradniku для педагогів ЗДО [«Середовище, що належить дітям»](#).

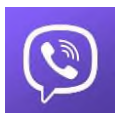
Питання організації психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків обговорено на вебінарі *«Організація психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків»*, організованого в межах проєкту *«Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні»*.

Організація ефективної взаємодії з учасниками освітнього процесу

Ключовою передумовою налагодження ефективного та дієвого освітнього процесу є партнерська взаємодія між батьками й педагогічним колективом. Щоб організувати ефективну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, можна використовувати різноманітні **онлайн-сервіси та ресурси**, зокрема:

- *сайт закладу освіти, закритий для сторонніх відвідувачів*. Для якісного функціонування потрібно постійно оновлювати й поповнювати інформаційне наповнення сайту, розмістити на ньому завдання і рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми, створити віртуальну бібліотеку з добіркою освітніх ресурсів;
- *оптимальні канали комунікації* для здійснення кожного конкретного завдання, проведення індивідуальних консультацій із фахівцями (відеоконференція, форум, чат, блог, електронна пошта, анкетування, соціальні мережі тощо);
- *месенджери* для оперативного спілкування з батьками:

- *електронні платформи*:

Рекомендації батькам щодо забезпечення якості дошкільної освіти в умовах воєнного стану

1. Взаємодіяти з педагогічними працівниками ЗДО з організації освітнього процесу дітей дошкільного віку через інформаційно-роз'яснювальну роботу.
2. Підтримувати зв'язок з вихователями щодо місця перебування та стану здоров'я дитини.
3. Відстежувати негативні наслідки пережитих психотравмувальних подій. Вони можуть проявлятися не одразу, тому дорослі, вихователі та батьки мають постійно стежити за психоемоційним станом дітей, їхнім самопочуттям, виявляти хвилювання, тривоги. Необхідно звертати увагу на збудливість, тривожність, агресивність, заглиблення в себе, а також уважно стежити за здоров'ям дітей, зокрема сном, апетитом, настроєм, частотою вередування, наріканнями на головний біль тощо. Такі показники загального стану здоров'я дітей переважно є об'єктивними показниками втоми, перевантаження, хвилювання, страхів і проявами наслідків психотравми.
4. Щоденно спілкуватися та спільно проводити вільний час із дитиною, адже це є запорукою її успішного подальшого майбутнього. Для дітей надзвичайно важливо відчувати повну емоційну присутність батьків.
5. Допомогати дитині, якщо в неї щось не виходить, підтримувати її, бути терплячими. Пам'ятати, що педагоги завжди готові до співпраці з питань виховання, розвитку дитини і надання необхідної професійної допомоги, не зволікати та звертатися до них за порадами й рекомендаціями.
6. Дотримуватися режиму дня, звичних ритуалів, що допоможе дитині встановити зв'язок не лише з минулим, а взагалі з життям і безпекою.
7. Сприяти формуванню в дітей навичок безпечної поведінки.

Радимо переглянути відеоматеріали [Всеукраїнського тижня взаємодії з батьками](#), який реалізувався Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація працівників дошкільної освіти» у межах проєкту «Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні» Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ для підтримки сімей із дітьми, які постраждали від війни. Захід відбувся за підтримки Міністерства освіти і науки України, Державної установи «Український інститут розвитку освіти».

Рекомендуємо корисні ресурси для учасників освітнього процесу (з гіперпосиланнями):

Вебінар «Духовна та психологічна безпека дитини в умовах воєнного стану»		
Вебінар «Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку в умовах війни»		

«Сучасне дошкілля під крилами захисту»		
Платформа розвитку дошкільнят «НУМО»		
Дитячий онлайн-садок НУМО		
Унікальний ляльковий театр, щоб розвивати 16 необхідних навичок у дошкільнят «Іскорки суперсил»		
Ігри для зняття стресу в дітей. Від Світлани Ройз		
Ігри в темряві. За матеріалами Світлани Ройз		
Серія ігрових онлайн-зустрічей для дошкільнят від команди The LEGO Foundation		

Літній настрій з LEGO Foundation		
Про Lego Foundation, турботу та підтримку найменших українців		
Збірка абеток, казок, приказок, цікавинок, дитячих ігор тощо		
Хрестоматія для дітей старшого дошкільного віку «Моя країна – Україна»		
Радіохвиля авторських казок українською мовою для дітей		
Аудіоказки для малят		
Мультфільм «Небезпечні знахідки»		

Мультфільм «Про мінну безпеку: Лісовий скарб» ЮНІСЕФ		
Поради від захисника України: МОНУ розробило інформаційний комікс для дітей під час воєнного стану		

Закрита педагогічна спільнота на фейсбуці «Дошколярики Миколаївщини» та сайт «Дошкільна освіта Миколаївщини»

В умовах воєнного стану найбільшої актуальності набувають сервіси й інструменти комунікації в онлайн-режимі між педагогами, практиками, науковцями, що допомагають навчатися, розвиватися, установлювати швидкий обмін інформацією, перебуваючи в різних куточках світу.

У доповнення до звичних форматів підвищення кваліфікації педагога все частіше стають учасниками найрізноманітніших професійних онлайн-груп. У фейсбуці створено та функціонує обласна закрита спільнота для професійного спілкування й обміну досвідом педагогів дошкілля Миколаївської області «Дошколярики Миколаївщини». Сьогодні група налічує більше ніж 1700 учасників. Пропонуємо всім педагогам-дошкільникам долучитися до її роботи з метою оперативного обміну важливою інформацією з питань дошкільної освіти на рівні області та країни.

На початку 2023 року педагогічні працівники кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти МОППО створили сайт за напрямом дошкільної освіти «Дошкільна освіта Миколаївщини», на якому: систематично оновлюється актуальна інформація щодо розвитку дошкільної освіти; містяться нормативні документи з діяльності ЗДО, перелік та активні покликання навчально-методичного забезпечення; розкривається інноваційна діяльність, заходи кафедри; даються поради щодо створення безпечного освітнього середовища в ЗДО. Рекомендуємо педагогам дошкілля Миколаївщини відвідувати сайт і бути обізнаними з питань розвитку дошкільної освіти.

Сфера освіти, як і всі сфери життя, зазнала сильних змін в умовах воєнного стану. Усі ми вчилися та продовжуємо вчитися жити в цих умовах: хтось – продовжувати здобувати освіту, а хтось – працювати.

Віriamo в те, що 2023–2024 навчальний рік буде переможним і сприятливим для вирішення завдань, що стоять перед педагогічними працівниками дошкільної освіти Миколаївщини.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2023–2024 навчальному році освітній процес у 1–4 класах спрямовано на реалізацію Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688 (у 1–4 класах), з урахуванням досягнень і викликів за результатами впровадження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа» (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р), подолання освітніх втрат учнів початкових класів.

Пріоритетності набуває організаційне забезпечення таких напрямів освітньої діяльності:

- неперервне відстеження результатів на кожному з етапів навчання учнів початкових класів, моніторинг досягнень / динаміки, вчасне ухвалення необхідних педагогічних рішень із подолання освітніх втрат;
- діагностика обов'язкових результатів навчання та коригування планування освітнього процесу щодо кількості годин на вивчення тем кожної освітньої галузі;
- упровадження адаптивного навчання з поглибленою діагностикою знань та вмінь усіх учнів, і на основі цього поділу їх на групи за освітніми потребами (у початкових школах – один день на тиждень) за рахунок варіативного складника або під час вивчення інтегрованих курсів із відповідним зазначенням у календарно-тематичному плануванні;
- урізноманітнення підходів до вивчення предметів, спрямовані на реалізацію вимог до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти відповідно до Державного стандарту початкової освіти;
- організація під час канікул навчальних і творчих індивідуальних / групових занять для надолуження прогалин у знаннях з окремих предметів та всебічного розвитку;
- застосування інноваційних технологій, прийомів, засобів (ігротерапії, арттерапії), методик і методів (аудіо-візуально-кінестетичний) навчання;
- організація безпечного освітнього процесу в умовах очної / дистанційної / змішаної форм навчання;
- підвищення результатів навчання учнів 1–4 класів засобами компетентісно орієнтованого навчання на засадах індивідуального й диференційованого підходів;
- посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції;
- посилення заходів безпеки життєдіяльності, зокрема просвіта з цивільного захисту; психологічний супровід освітнього процесу в умовах воєнного та післявоєнного часу;
- забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою з метою адаптації першокласників: ознайомлення вчителів із Базовим компонентом дошкільної освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (від 22.05.2012 № 615 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (нова редакція)» та врахування в освітньому процесі сумарного кінцевого показника набутих дитиною компетенцій перед її вступом до школи.

Освітні втрати – це прогалини в знаннях і навичках, що виникають в учнівства під час освітнього процесу, порівняно зі стандартами освіти й очікуваними результатами навчальних здобутків.

Державна служба якості освіти інформує: за спостереженнями вчителів початкових

класів, результати навчання учнів / учениць погіршилися з таких навчальних предметів, як: українська мова, іноземна мова, математика, літературне читання, та не змінилися з таких навчальних предметів та курсів: мистецтво, дизайн і технології, фізкультура, інформатика, «Я досліджую світ».

Державна служба якості освіти України провела дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022–2023 навчальному році. Виявлені ключові чинники, що призводять до втрат у результатах навчання учнів і, відповідно, у якості освіти, а також розроблено рекомендації для органів державної влади, громад і безпосередньо шкіл щодо подолання цих втрат.

Рекомендації (посібники, статті, дослідження) щодо подолання освітніх втрат подано в корисних покликаннях:

	<u>Як компенсувати «освітні втрати»:</u> <u>рекомендації для органів влади,</u> <u>засновників і директорів закладів освіти</u> (Державна служба якості освіти)
<u>Розвантажувальний рік чи додаткові</u> <u>заняття: чого потребують українські учні?</u> (Аліна Мірошнікова, журналіст Освіторії)	
	<u>«Освітні втрати та освітні розриви: у</u> <u>чому різниця та як долати?»</u> (Ірина Круть, очільниця відділу шкільної освіти УІРО)
Посібник <u>«Подолання освітніх втрат з</u> <u>української мови і літератури. Методичні</u> <u>рекомендації та приклади уроків»</u> (Ігор Хворостяний, учитель української мови і літератури, кандидат філологічних наук)	

	Посібник «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» (Ганна Бичко та Василь Терещенко, фахівці Українського центру оцінювання якості освіти)
«Ідеального інструменту подолання освітніх втрат не існує, але можна комплексно використовувати найкращий досвід» (Тетяна Вакуленко, директорка Українського центру оцінювання якості освіти)	

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.022 № 521 оновлено [типові освітні програми для 1–2 та 3–4 класів](#) (наказ МОНУ від 12.08.2022 № 743-22).

Освітня програма закладу освіти може бути розроблена на основі перелічених документів:

- типової освітньої програми для учнів 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко;
- типової освітньої програми для учнів 1–2 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна;
- типової освітньої програми для учнів 3–4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко;
- типової освітньої програми для учнів 3–4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна;
- освітньої програми початкової освіти за вальдорфською педагогікою (автори: Д. Ю. Косенко, О. І. Мезенцева), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01- 23/1044;
- освітньої програми [«Світ чекає крилатих»](#) (науковий керівник А. Д. Цимбалару), лист ДСЯО від 22.09.2020 № 01/01-23/1115;
- освітньої програми за педагогічною технологією [«Росток»](#) (науковий керівник Т. О. Пушкарьова), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1045;
- освітньої програми [«Інтелект України»](#) (науковий керівник І. В. Гавриш), лист ДСЯО від 06.08.2020 № 01/01-23/929;
- [освітньої програми за системою розвивального навчання](#) Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова та ін. (автори: І. П. Старагіна, Г. М. Захарова та ін.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1043;
- освітньої програми І циклу (1–2 класи) та II циклу (3–4 класи) закладів загальної середньої освіти, які працюють за системою розвивального навчання (Центр психології і методики розвивального навчання), лист ДСЯО від 28.08.2021 № 01/01-23/1283.

Для визначення навченості учнів, планування й організації подальшого освітнього процесу пропонуємо здійснити на початку 2023–2024 навчального року [вхідне діагностування](#) (матеріали підготовлені науковцями Інституту педагогіки НАПН України).

Рекомендуємо використати в роботі «Інструментарій діагностики втрат у навчанні та рекомендації щодо їх подолання в початковій школі», розроблений відділом початкової освіти імені О. Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України:

з української мови (авт. О. М. Петрук) 	з математики (авт.: О. В. Онопрієнко, Н. П. Листопад)
---	--

Використання інтегрованого навчання та курсів є ефективним підходом для розвитку багатограних знань, розуміння важливості ролі взаємозв'язків у реальному світі й додатковим чинником зменшення навчального навантаження учнів, гнучким інструментом реалізації академічної свободи вчителя в умовах війни.

В основу навчання має бути покладено діяльнісний підхід, який передбачає практичне застосування знань у незнайомій ситуації, вправ з елементами пошукової і дослідницької діяльності, творчості. Доцільно також використовувати в освітньому процесі частково-пошукові методи навчання, спрямовані на розв'язання завдань, формування способів навчально-пізнавальної діяльності учнів; мисленнєвих дій та операцій. Для вміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки мають застосовуватися завдання, спрямовані на формування навиків самостійної роботи учнів з інформацією (пошук необхідної інформації в довідкових виданнях, у тому числі на електронних носіях, в інтернеті), комунікативні та комунікаційні вміння і навички.

Постійна робота зі стратегіями розвитку критичного мислення на уроках допоможе учням зрозуміти важливість його застосування щодо всіх аспектів нашого життя.

Значну частину навчального часу потрібно присвячувати парній і груповій роботі, спільному пошуку шляхів вирішення проблемних питань.

Акцентуємо увагу на тому, що в ході планування організаційних форм роботи на уроці / занятті важливо враховувати, що в умовах компетентісно орієнтованого навчання посилюється значущість роботи з формування навичок *самоорганізації і самонавчання*, вміння виокремлювати серед потоку інформації ту, що цікавить найбільше, потрібна для виконання певного навчального завдання тощо.

Під час вибору завдання для самопідготовки, визначення його обсягу необхідно враховувати часові затрати дитини на виконання у співвіднесенні з вимогами Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти (затверджений [наказом МОЗ 25.09.2020 № 2205](#), зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10.11.2020 за № 1111/35394), якими визначено, що «тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не рекомендується більше ніж година у 3–4 класах. Учні 1–2 класів не рекомендуються обов'язкові завдання для самопідготовки в позанавчальний час» (пункт 6 розділу V).

Водночас, за потреби, з урахуванням індивідуальних навчальних можливостей і потреб учням 2-х класів пропонуємо задавати індивідуальні завдання за вибором. При цьому, завдання мають бути дозованими, аргументовано значущими для дитини, з чіткою знайомою інструкцією, що передбачає відтворення / застосування відомих способів дій. Сумарні витрати часу на виконання завдань для самопідготовки учнями 2 класів не повинні перевищувати 45 хв на добу.

У 2023–2024 навчальному році доцільно розширити змістове наповнення *ранкових зустрічей*: знайомити учнів із правилами дій у період надзвичайних ситуацій, особистої безпеки та захисту в умовах загрози, пожежної, мінної безпеки й основ цивільного захисту, у тому числі воєнного часу. Для опрацювання зазначених тем доречно організовувати ситуаційно-рольові ігри, виконання практичних вправ (тренінгів) на засвоєння алгоритмів дій під час небезпеки, у тому числі дій за сигналами оповіщення цивільного захисту.

Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти висвітлено в листах Міністерства освіти і науки України:

[1 клас](#) – лист МОНУ від 03.07.2018 № 1/9- 415;

[2 клас](#) – лист МОНУ від 01.09.2019 № 1/11- 5966;

[3 клас](#) – лист МОНУ від 11.08.2020 № 1/9- 430;

[4 клас](#) – лист МОНУ від 22.09.2021 № 1/9- 482.

Одне з провідних завдань педагогічної діяльності в умовах надзвичайних ситуацій – психосоціальна підтримка розвитку та навчання дітей у закладі освіти через адаптацію способу взаємодії з ними та створення психологічно безпечного і сприятливого середовища.

Рекомендуємо впровадження «психологічної хвилинки», рутин, ігрових вправ, що допоможуть здобувачеві освіти впоратися зі стресом і його наслідками, емоційно налаштуватися на урок, плідну роботу.

Акцентуємо увагу також на використанні в роботі методичних рекомендацій МОНУ для педагогічних працівників, практичних психологів, соціальних педагогів закладів освіти «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (лист МОНУ від 04.04.2022 № 1/3872-22):

<https://drive.google.com/file/d/16esXuCScmCqB5kXLugnKkm-E6SaKg1u0/view>).

Для підвищення кваліфікації пропонуємо педагогічним працівникам закладів освіти долучатися до перегляду онлайн-вебінарів із психологічної допомоги, зокрема онлайн-курсу про психологічну підтримку педагогів і дітей: [«Школа стійкості»](#).

Матеріали для здійснення психологічного супроводу та соціально-педагогічної роботи під час воєнних дій розміщені на вебсайті ДНУ «Інститут

модернізації змісту освіти» за покликанням:

<https://imzo.gov.ua/psychologichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichnarobota/materialy-dlia-vykorystannia-v-roboti-pid-chas-voiennykh-diy/>

Пропонуємо ознайомитися з матеріалами навчально-методичної лабораторії практичної психології та соціальної роботи МОППО [Рекомендації щодо створення позитивної психологічної атмосфери в класі, емоційного благополуччя та психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу](#).

Зазначені матеріали також розміщені на сайті: [«Початкова освіта Миколаївщини»](#).

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ, ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Вступ

Українська освіта зазнала негативних наслідків пандемії COVID-19, під час якої школи перейшли на дистанційне навчання. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України посилило та поглибило ці негативні наслідки. Сьогодні говорять про освітні втрати, але у світі, незважаючи на значну кількість досліджень, немає єдиного підходу до визначення поняття “освітні втрати” та способу вимірювання цих втрат. Зазвичай під освітніми втратами розуміють недосягнення деяких результатів навчання з огляду на обмежений доступ або відсутність навчання.

Як зазначають фахівці Українського центру оцінювання якості освіти, у структурі поняття «освітні втрати» є три взаємопов’язані компоненти: навчальні втрати (втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо), виховні втрати та зниження темпу розвитку особистості. “Навчальні втрати – будь-які втрати знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні конкретного учня. Вони можуть бути спричинені: пропусками занять, неефективним викладанням, плановими перервами в освітньому процесі (канікули), незапланованими перервами в навчанні, пов’язаними із соціальними кризами, природними катаклізмами тощо” (5). В Україні перерви в навчанні відбувалися як під час пандемії, так і війни: вимушена відсутність очного навчання через знищені школи, значні обмеження доступу до дистанційного навчання, навчання українських учнів за кордоном. У зв’язку з постійними обстрілами та пошкодженням енергосистеми України учасники освітнього процесу стикалися з постійними перебоями з електропостачанням та інтернетом, що також стало викликом для української освіти. Таким чином, можна сказати, що зазначені вище фактори призвели до освітніх втрат, а саме: відмінності між очікуваними результатами навчання й реальними досягненнями учнів. Навчальні втрати в мовно-літературній освітній галузі потребують оперативного реагування.

Подолання освітніх втрат у мовно-літературній освітній галузі

Першим кроком до подолання освітніх втрат має стати визначення прогалин у знаннях і вміннях учнів. Предмети “Українська мова”, “Українська література”, “Зарубіжна література” не вивчаються в інших країнах. Із метою визначення результатів навчання учнів з цих предметів педагог може використати інструменти тестування. Це допоможе визначити прогалини в знаннях і вміннях учнів, оцінити потреби: з’ясувати теми, над якими необхідно попрацювати з усім класом, та теми, яким потрібно приділити додаткову увагу з окремими учнями. Задля цього вчителі розробляють тести самостійно або використовують діагностичні тести на платформі [Всеукраїнської школи онлайн \(https://lms.e-school.net.ua/\)](https://lms.e-school.net.ua/): з української мови для учнів 5 класів – виявлення прогалин за початкову школу, 7 класів – виявлення прогалин за курс 5–6 кл., 9 класів – виявлення прогалин за 7–8 кл.). Також на початку навчального року можна запропонувати учням підсумкові контрольні за попередній рік.

По-друге, спираючись на результати тестувань, потрібно розробити програму (план) надолуження. У ході створення такої програми вагомого значення набуває психоемоційний стан дітей. Важкий емоційний або фізичний стан заважатиме дитині ефективно працювати. Також важливо врахувати освітні втрати кожного учня. Саме тому, щоб досягти очікуваних результатів, закладених в навчальних програмах, необхідно спланувати додаткові заняття як для всього класу, так і окремих груп або учнів. Такі заняття можна проводити онлайн або деякі теми запропонувати учням дистанційно (на самостійне доопрацювання), застосовуючи індивідуальний підхід та враховуючи рівень навченості й уміння учня самостійно вчитися. Пропонуємо під час складання програми акцентувати увагу на темах, які потрібні для

успішного навчання в наступному класі.

По-третє, як в очному, так і в дистанційному навчанні змінюємо підходи до планування й організації освітнього процесу, формату уроків:

– *Оптимізуємо обсяг навчального матеріалу.*

Обсяг і кількість текстів для вивчення в модельних навчальних програмах (5–6 класи) та навчальних програмах (7–11 класи) достатньо великі.

Плануючи уроки української / зарубіжної літератур, необхідно зважати на можливість оптимізувати програми за рахунок відбору менших за обсягом альтернативних творів або меншої кількості творів. Наприклад, якщо в програмі пропонується 1–2, 2–3 твори за вибором учителя (і учнів), то обираємо меншу кількість. Акцентуємо увагу на специфіку художності окремих творів, показових характеристиках ідіостилу письменника, репрезентативності доби / літературного напрямку тощо. Подаємо інформацію дозовано, використовуючи можливості мікронавчання, вивчаємо тему невеликими розділами, блоками.

– *Дотримуємося чітких інструкцій, уникаємо надмірних ускладнень.*

Надмірна складність завдань не сприяє якості навчання. Переконаємося в тому, що учні / учениці розуміють зміст завдання. За потреби, пропонуємо або розробляємо разом з ними чіткі інструкції (алгоритми) до виконання завдань.

– *Зосереджуємо увагу на активному навчанні.*

Важливим є не тільки зміст навчання, а й те, як учні / учениці досягають очікуваних результатів. Ефективним для всебічного розвитку дитини є діяльнісний підхід до навчання. Заохочуємо учнів самостійно формулювати правила, робити висновки; стимулюємо брати на себе відповідальність за власні рішення, навчання; підтримуємо їхню самостійність у навчанні та житті.

– *Надаємо учням / ученицям можливість вибору.*

Право обирати є невід'ємною складовою відповідальності людини. Тому її формуванню в учнів приділяємо особливу увагу на заняттях мовно-літературного циклу: спонукаємо до вибору різних завдань, способів їх виконання, варіантів представлення результатів роботи тощо. Такий підхід дає можливість учителю диференціювати процес навчання.

– *Візуалізуємо.*

Використання навчальних відео на уроках урізноманітнює види діяльності учнів та сприяє підвищенню пізнавального інтересу і мотивації дітей. Навчальні відео можна знайти на платформі [БІІО \(https://lms.e-school.net.ua/\)](https://lms.e-school.net.ua/), каналі [EdEra \(https://www.youtube.com/@EdEraEducation/playlists\)](https://www.youtube.com/@EdEraEducation/playlists) тощо. Для підготовки до НМТ використовуємо відео на каналі [iLearn \(https://www.youtube.com/@iLearnUA\)](https://www.youtube.com/@iLearnUA). Навчаємо і розвиваємо вміння учнів вести короткі та зрозумілі їм конспекти з важливою інформацією (виділення важливої інформації кольором, схеми, таблиці, використання наліпок тощо). Відбираємо й використовуємо такі інструменти, що допоможуть оптимізувати матеріал і сприятимуть його засвоєнню.

Учителі української літератури, із метою подолання освітніх втрат, можуть використовувати алгоритм, коригувальну навчальну програму з української літератури для 5 класу, розроблену на основі чинної модельної програми з української літератури для 5–6 класів (за науковою редакцією Т. О. Яценко), календарно-тематичне планування уроків відповідно до навчальної програми, діагностувальні роботи для виявлення об'єктивного стану освітніх втрат п'ятикласників і результативності їх подолання, картки формуального оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі опрацювання навчальних тем експрес-курсу запропоновані в практичному poradnikу [“Українська література. 5 клас: експрес-курс подолання освітніх втрат: практичний poradnik; за заг. ред. Т. О. Яценко / Т. О. Яценко, І.А.Тригуб, О. А. Слижук. Київ : Педагогічна думка, 2023. 58 с.”](#).

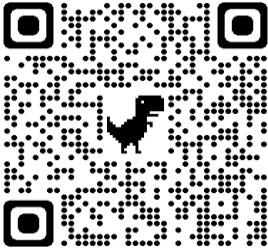
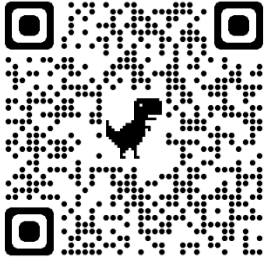
Застосування інформаційних ресурсів для вивчення предметів: “Українська мова”, “Українська література”, “Зарубіжна література”

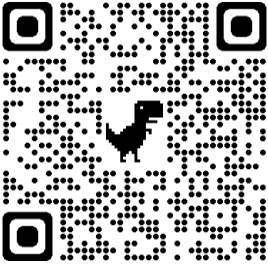
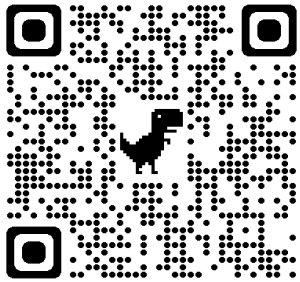
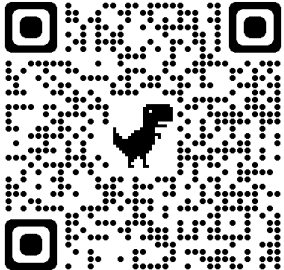
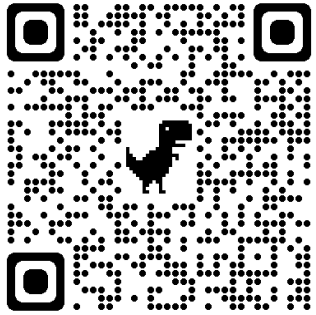
Під час дистанційного навчання виникає питання відбору ресурсів для діагностування

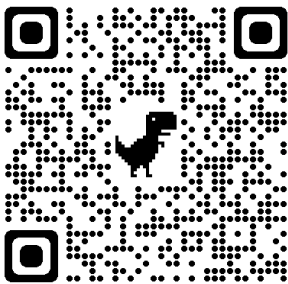
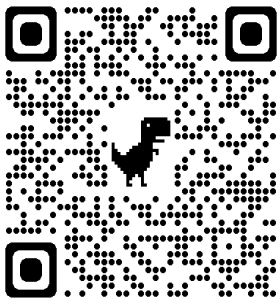
результатів навчання. У контексті подолання навчальних втрат із предметів мовно-літературної освітньої галузі особливого значення набуває можливість проаналізувати діагностичні роботи учнів у двох аспектах: які прогалини є в результатах навчання конкретних учнів і як учні засвоїли ту чи іншу тему. Запропоновані вчителям-філологам цифрові ресурси надають таку можливість. Педагог сам може створювати власні тестові завдання або використовувати банк готових завдань:

- **Classtime** (<https://www.classtime.com/uk>) – гнучка онлайн-платформа, яка інтегрується з Google Classroom, допомагає вчителю проводити онлайн-оцінювання і миттєво визначати результати класу і кожного учня індивідуально. Легко імпортуйте свої класи з Google Classroom у Classtime! Створюйте завдання в Google Classroom через Classtime і синхронізуйте всі оцінки ваших учнів. Автоматично згенеровані Excel та PDF звіти – це найшвидший спосіб зберігати та поширювати результати сесій з учнями.
- **Google Форми** (<https://forms.google.com>) – хмарний застосунок для організації опитування та анкетування від компанії Google. Використовуючи Google Форми, ви можете створювати різні **види** тестових запитань: закритої форми з множинним вибором / вибором однієї правильної відповіді, відкритої форми (з введенням тексту: короткою або довгою відповіддю), вибір зі списку, питання на відповідність, шкала, сітка, дата та час.
- **Quizizz** (<https://quizizz.com>) – це сервіс для створення вікторин і тестів. Можна застосовувати в режимі реального часу в класі (групі), а також як окреме позакласне завдання для учня. Сервіс дає змогу стежити за прогресом кожного учня, а також експортувати дані в Excel. Викладач використовує готові тести з бібліотеки Quizizz або самостійно створює тест, гру чи опитування.
- **Kahoot** (<http://surl.li/dasfi>) – це навчальна платформа, за допомогою якої можна проводити інтерактивні заняття та перевірку знань учнів за допомогою онлайн-тестування.

Для вчителів літератури завжди є актуальним пошук творів для читання, особливо це стосується нововведених творів. Надаємо покликання на сайти онлайн-бібліотек, де розміщені твори українських і зарубіжних письменників:

<u>ЧТИВО</u> електронна бібліотека https://chtyvo.org.ua/		Чтиво – це вільна онлайн-бібліотека україномовної літератури
<u>ІЗБОРНИК</u> http://izbornyk.org.ua/	«Ізборник» – проєкт електронної бібліотеки давньої української літератури	

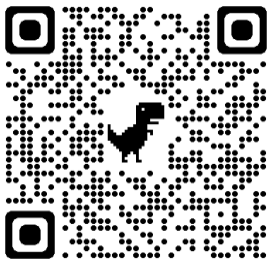
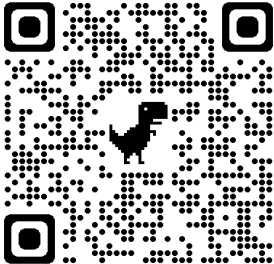
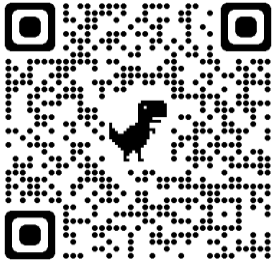
<u>Українська Електронна Бібліотека Лібрук (Libruk)</u>		Сайт Libruk зібрав твори різних за жанром і часом українських письменників-класиків та сучасних авторів
<u>JavaLibre</u>	На сайті зібрано велику колекцію книг у форматах, зручних для читання на мобільних пристроях (мобільних телефонах, смартфонах, кпк, планшетах, MP3-плеєрах, букрідерах). Усі тексти можна завантажити безкоштовно або переглядати онлайн	
<u>УкрЛіб Бібліотека української літератури</u>		Найбільша онлайн-бібліотека української літератури а також зарубіжної літератури українською мовою
<u>Українська література Електронна бібліотека</u>	На сайті є можливість отримати вільний доступ до кращих творів класичної української літератури. Для зручної і швидкої роботи з матеріалами сайту всі письменники структуровані за алфавітним покажчиком	

Відкрита книга https://sites.google.com/site/openbookclassic/		Електронна бібліотека класики української та світової літератур
ПОЕТИКА http://poetyka.uazone.net/	ПОЕТИКА – це поетична бібліотека українською мовою	

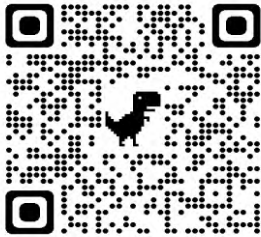
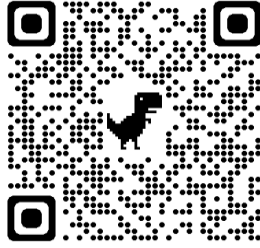
Із метою змінення формату дистанційних занять наводимо приклади ресурсів, що допоможуть учителям-філологам створювати навчальний контент.

Для вчителів української мови і літератури

Всеукраїнська школа онлайн Українська мова		Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з української мови для учнів 5–11 класів
Всеукраїнська школа онлайн Українська література	Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з української літератури для учнів 9–11 класів	

<u>Підручники онлайн</u> <u>Шкільні підручники в електронному вигляді</u>		Усі шкільні підручники з української мови доступні в електронному вигляді для читання онлайн. Підручники розміщуються на сайті абсолютно безкоштовно
<u>Підручники онлайн</u> <u>Шкільні підручники в електронному вигляді</u> (Українська і література, 5–11 класи)	Усі шкільні підручники з української літератури доступні в електронному вигляді для читання онлайн. Підручники розміщуються на сайті абсолютно безкоштовно	
<u>УМІТИ</u> <u>Освітня платформа для педагогів</u> <u>База ресурсів</u> (Українська мова і література, 5–11 класи)		Тут містяться покликання на відео, дидактичні матеріали, наочність за класами, предметами й темами згідно з чинними навчальними програмами
<u>«Лайфхаки з української мови». Онлайн-курс EdEra та ГС «Освіторії»</u>	Онлайн-курс у формі корисних порад (лайфhakів), що допоможе опанувати базові теоретичні знання з української мови, виробити навички успішної мовленнєвої комунікації та підготуватися до складання ЗНО	
<u>Теле- й аудіоуроки Олександра Авраменка</u>		Цікаві мовні факти від відомого мовознавця Олександра Авраменка

Для вчителів зарубіжної літератури

Всеукраїнська школа онлайн Зарубіжна література		Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи із зарубіжної літератури для учнів 9–11 класів
Підручники онлайн Шкільні підручники в електронному вигляді	Усі шкільні підручники із зарубіжної літератури доступні в електронному вигляді для читання онлайн. Підручники розміщуються на сайті абсолютно безкоштовно.	
Каталог електронних освітніх ресурсів Зарубіжна література (5–9 класи)		Навчально-методичний каталог сучасних електронних освітніх ресурсів (уроків). Сайт містить розробки презентацій, відео та конспектів до уроків
УМІТИ Освітня платформа для педагогів База ресурсів (Зарубіжна література, 5–11 класи)	Тут містяться покликання на відео, дидактичні матеріали, наочність за класами, предметами й темами згідно з чинними навчальними програмами	
Український журнал іноземної літератури “Всесвіт”		Журнал “Всесвіт” – це найстаріший український літературний журнал, заснований видатними українськими письменниками Василем Елланом-Блакитним і Миколою Хвильовим та художньо редагований Олександром Довженком

Сайт “Тисяча журавлів”	Сайт для вчителів зарубіжної літератури України	
Онлайн-платформа “Друзі Полліанни”		Онлайн-платформа до підручника «Зарубіжна література. 5 клас» авторського колективу під керівництвом Ольги Ніколенко (К., ВЦ «Академія», 2021)
Онлайн-платформа “Емма”	Онлайн-платформа до підручника «Зарубіжна література. 6 клас» авторського колективу під керівництвом Ольги Ніколенко (К., ВЦ «Академія», 2023)	

Література:

1. Війна та освіта. Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. – Режим доступу : <https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/>
2. [Український центр оцінювання якості освіти](#). Навчальні втрати : причини, наслідки й шляхи подолання / Г. Бичко, В. Терещенко ; наукове редагування Т. Вакуленко. – Режим доступу : <https://osvita.ua/school/88921/>
3. Освітні втрати та освітні розриви : у чому різниця та як долати? – Режим доступу : <https://osvitoria.media/experience/osvitni-vtraty-ta-osvitni-rozryvy-u-chomu-riznytsya-ta-yak-dolaty/>
4. Подолання освітніх втрат з української мови і літератури в 5–11 класах / Міжнародний фонд “Відродження”. – Київ, 2023. –
Режим доступу : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22.pdf>
5. НАВЧАЛЬНІ ВТРАТИ : СУТНІСТЬ, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ / Український центр оцінювання якості освіти. – Режим доступу : https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf?fbclid=IwAR2_pCiwIDOOaOndDoYJkoFkAoVqEEzuIOBQ3y4ctMKN9iaeSbtZas4RJH8

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Математика є важливою галуззю освіти, що відіграє ключову роль у розвитку когнітивних навичок, логічного й аналітичного мислення. В умовах вимушеного переходу освітньої системи на дистанційне навчання, спричинене епідемією COVID-19, а потім збройною агресією РФ, спричинило зниження якості освіти, зокрема освітніх втрат учнів під час вивчення математики. Крім зазначеного вище, на виникнення освітніх втрат впливають:

1. Неефективне навчання. Неправильні методи навчання або нераціональні підходи можуть спричинити погіршення навчальних досягнень. Використання застарілих підручників, нецікавих завдань або недостатня підтримка вчителя негативно впливають на якість освіти.

2. Відсутність кваліфікованих педагогів і фахівців у зв'язку з війною. Якщо вчителі математики не мають достатньої змістової підготовки з предмета або не оновлюють відповідно до вимог сучасної цифрової освіти свої знання та методи навчання, це призводить до погіршення ступеня опанування учнями знань і втрати інтересу до предмета.

3. Нестача мотивації та самодисципліни в ході дистанційного навчання. Здебільшого учням складно зберігати мотивацію і самодисципліну без нагляду вчителя.

4. Соціальна ізоляція під час дистанційного навчання. Відсутність фізичної присутності в колективі приводить до почуття соціальної ізоляції серед учнів. Такий соціальний аспект навчання, як взаємодія з однокласниками та розвиток соціальних навичок страждає через відсутність безпосереднього контакту.

5. Виклики оцінювання. Проведення заходів контролювального характеру й оцінювання в дистанційному форматі значно ускладнюються. Нестача нагляду створює ситуації, коли учні мають доступ до недозволених джерел або порушують норми академічної доброчесності.

6. Стигматизація математики. Останнім часом спостерігається соціальне уявлення про те, що математика є складною і недоступною для всіх галуззю знань. Це може стати причиною стигматизації математики і негативного ставлення до неї, наслідком чого є небажання учнів вивчати математику або досягти високих результатів.

7. Невідповідність інфраструктури освітнього середовища сучасним вимогам. Дефіцит належного матеріально-технічного забезпечення, зокрема цифрової техніки, доступу до інтернету або неякісного програмного забезпечення, що обмежує можливості та мотивацію до навчання математики. Відсутність доступу до технологій учнів, що спричиняє нерівні умови навчання учнів і позначається на їх академічних досягненнях.

8. Недостатнє фінансування закладів освіти.

Варто зазначити, що багато з цих проблем можуть бути пом'якшені або подолані за допомогою ефективного планування, залучення сучасних навчальних інструментів і цифрових технологій, забезпечення додаткової підтримки учнів з обмеженими можливостями або тих, хто мають труднощі з дистанційним навчанням.

Зважаючи на наявні освітні втрати учнів, рекомендуємо вчителям 5 класів провести первинне діагностичне тестування з математики за підсумками навчання у 3–4 класах. Це дасть можливість педагогу скоригувати подальшу роботу з класом і виявити прогалини в знаннях.

Основні теми, на які треба звернути увагу для виявлення прогалини в знаннях і вміннях:

- Читання чисел. Дії з числами.
- Вирази.
- Дробы.
- Вимірювання величин (довжини, маси, місткості, часу, вартості).

- Рух тіл.
- Зчитування, аналіз і використання даних з таблиць, графіків, діаграм.
- Істотні ознаки геометричних фігур. Класифікація та порівняння геометричних фігур.
- Площа прямокутника.
- Периметр многокутника.

Здійснюючи таке тестування, учителю необхідно наголосити на тому, що учням / ученицям не варто боятися робити помилки, адже це не контрольна робота. Результатом роботи є не оцінка, а вимір рівня сформованості знань із відповідних тем, отримання рекомендацій для подальшого навчання.

Працюючи з учнями 6–11 класів, також потрібно провести первинне діагностичне тестування з математики.

Приклади робіт доступні на сайті: <https://lms.e-school.net.ua/>

5 кл.		6 кл.	
7 кл.		8 кл.	
			
9 кл.		10 кл.	
			

11 кл.		11 кл.	
--------	---	--------	---

Наразі розроблено діагностичні тести з математики для учнів 5, 7 та 9 класів, що розміщені на вебсайті [Всеукраїнської школи онлайн](https://lms.e-school.net.ua/). Докладно, як користуватися тестами, за покликанням: <https://youtu.be/9QtBSrEnjRE>.

Застосування інформаційних ресурсів може бути корисним для вивчення математики, закріплення знань і перевірки вмінь. Нижче наведено рекомендації, як їх використовувати:

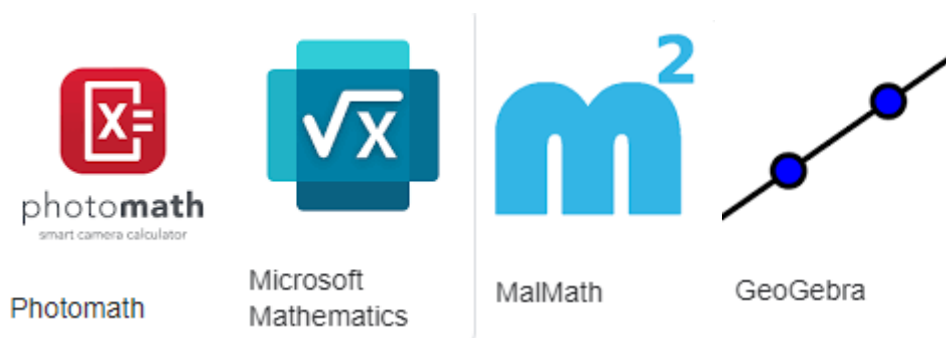
1. Відеоуроки: відеоуроки є доречним способом вивчення математики, оскільки вони можуть візуально пояснювати складні концепції і сприяти кращому розумінню матеріалу. Наприклад, підбірки відеоуроків на онлайн-платформах YouTube, Khan Academy (<https://uk.khanacademy.org/>), Всеукраїнська школа онлайн (<https://lms.e-school.net.ua/>) .

2. Інтерактивні вебресурси. Існують багато вебресурсів, що пропонують інтерактивні завдання і вправи з математики. Наприклад, Math Playground www.mathgames.com математичні ігри, інтерактивні завдання, Math is Fun <https://www.mathsisfun.com/> або Illuminations <https://illuminations.nctm.org/>. Вони дозволяють вирішувати завдання, виконувати ігрові вправи та взаємодіяти з математичними концепціями.

3. Для формування компетентностей радимо опрацювати такі ресурси: <https://www.educationcity.com/>, www.matific.com, www.visnos.com/demos.

4. Для візуалізації геометричних фігур і дослідження їх в об'ємі використовують Desmos <https://www.desmos.com/>, Geogebra <https://www.geogebra.org>.

5. Мобільні додатки: застосунки для мобільних пристроїв можуть бути корисними для вивчення математики в будь-який зручний час. Деякі такі популярні додатки, як Photomath, Microsoft Mathematics, Khan Academy, Brilliant та Mathway, дозволяють розв'язувати математичні задачі, перевіряти відповіді та вивчати нові концепції.

6. Онлайн-курси: такі платформ, як Coursera, Prometheus <https://prometheus.org.ua/coursera/> та Edera <https://www.ed-era.com/> пропонують онлайн-курси з математики, зокрема підготовку до ЗНО, НМТ з математики, а також можуть бути корисними для систематичного вивчення матеріалу й отримання практичних завдань.

7. Соціальні мережі та сайти: Reddit або спеціалізовані форуми можуть бути корисними для організації освітнього процесу, а також Viber, Telegram.

На допомогу вчителям математики та для підготовки учнівської молоді до Національного мультипредметного тесту працівниками кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та ІТ МОІППО створено та проведено відкритий онлайн-курс «Експрес-математика для випускників – 2022» (розділ “Математика”). Курс спрямований на надання методичної допомоги щодо складання НМТ з математики, розроблення навчально-методичних матеріалів згідно з програмою ЗНО з математики.

У 2022 році заняття мали переважно теоретичний характер, а у 2023 були зорієнтовані на реалізацію практичної складової курсу. Матеріали містять: відео занять, довідкові відомості теоретичного і практичного змісту, тести та чек-лист для самоконтролю за темами.

Онлайн-курс складається з 12 практичних блоків. Навчання відбуватиметься у форматі зум-конференцій. Покликання на онлайн-зустрічі та розклад занять розміщено на сайті «Математика у цифровому суспільстві»: <https://math.moippo.mk.ua/>. Сторінка курсу доступна за покликанням: <https://cutt.ly/IJnagP>.

Заняття 1

**Дійсні числа та дії з ними.
Ознаки подільності.
Модуль числа.
Означення та властивості
степеня та кореня n-го степеня.**

*Кафедра теорії й методики природничо-математичної освіти та ІТ,
Миколаївський ОІППО
Махровська Н.А., Погромська Г.С., Рогожинська Е.К.*

Завдання

Знайдіть значення виразу $\sqrt{9 - 6a + a^2}$, якщо $a < 3$

А	Б	В	Г	Д
$3 - a$	3	$a - 3$	$a + 3$	a

$$\sqrt{(3-a)^2} = |3-a| = 3-a$$

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

В умовах воєнного стану виникають проблеми щодо організації якісного навчання фізики та астрономії, що зумовлені:

- скороченням реального часу навчання через повітряні тривоги, відключення електроенергії тощо;
- необхідністю виконання практичної частини програми в дистанційному форматі;
- зниженням працездатності учнів через складний психолого-емоційний стан, що впливає на сприйняття навчального матеріалу, пізнавальну активність та інтерес до навчання;
- кадровими проблемами, що спричинені виїздом учителів за кордон із подальшим звільненням.

Усе це призводить до освітніх втрат. Фахівці Українського центру оцінювання якості освіти, розкриваючи сутність поняття «освітні втрати», виділяють у його структурі три взаємопов'язані компоненти: навчальні втрати (втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо), виховні втрати та зниження темпу розвитку особистості.

У контексті предметного навчання варто акцентувати увагу саме на навчальні втрати, що трактуються як втрата знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні конкретного учня.

Навчальні втрати в розрізі конкретного навчального предмета визначаються його специфікою, а саме видами діяльності, до яких залучаються учні. Для фізики та астрономії це вивчення теоретичного матеріалу, розв'язування задач, виконання фізичного навчального експерименту / проведення астрономічних спостережень, виконання навчальних проєктів.

В умовах воєнного стану кожен вид навчальної діяльності реалізується не повною мірою. Дефіцит часу не дає можливості досягти глибокого усвідомленого засвоєння теоретичного матеріалу, здатності застосовувати його на практиці, зокрема для розв'язування задач, а віртуальне виконання експерименту не дає можливості ефективно використовувати його навчальний потенціал.

У світовій практиці розглядаються такі варіанти компенсації освітніх втрат, як: збільшення часу навчання, прискорена освіта, програми прискореного навчання, корекційне навчання, адаптивне навчання, програми надолуження освітніх втрат.

УЦОЯО запропоновано перелік потенційних механізмів подолання навчальних втрат:

- організація додаткового року навчання для всіх учнів або для учнів, які мають значні навчальні втрати; додаткові заняття (курси) для учнів під час канікул, зокрема влітку, за державний кошт;
- організація індивідуальних та/або групових занять з учнями для надолуження прогалин;
- створення груп або класів для учнів, які потребують додаткового вивчення окремих предметів;
- перегляд освітніх програм із метою їх адаптації до потреб учнівства;
- розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження.

У контексті підготовки вчителя вказується на необхідність забезпечення курсів із питань ефективних технологій подолання навчальних втрат, посилення шкільної автономії та співпраці між фахівцями різних освітніх галузей.

Реалізація більшості механізмів має розпочинатися на рівні держави з відповідним нормативним, фінансовим і навчально-методичним забезпеченням, однак певні кроки в

подоланні навчальних втрат можуть робити і вчителі практики з огляду на власний досвід та автономію у виборі змісту, форм і методів роботи.

У контексті освітнього процесу з фізики та астрономії доцільним є:

- коригування навчальних програм і запровадження програм прискореного навчання;
- ефективне використання інтеграції в ході вивчення питань, що є спільними з іншими предметами.

Оскільки викладання фізики та астрономії здійснюється за навчальними програмами (на відміну від НУШ, де вчитель має право розробляти навчальну програму на основі модельної), то коригування програми полягає у вибудовуванні послідовності формування очікуваних результатів навчання, а також можливості перенесення тем уроків, розподілу годин між розділами й темами.

Для здійснення такої діяльності перед початком навчання необхідно:

- визначити базовий теоретичний матеріал, уміння та навички, якими учні мають володіти на початок навчального року, і ті, яких мають набути впродовж року;
- здійснити діагностування рівня сформованості основних умінь і навичок;
- спланувати освітній процес із урахуванням результатів діагностування.

Орієнтовний перелік основних понять, умінь і навичок учнів для курсу фізики 8 класу розміщений за покликанням: <http://surl.li/iqqqs>.

Такі таблиці, розроблені для кожного класу, дають можливість спланувати компенсування навчальних втрат. Для цього необхідно здійснити порівняльний аналіз таблиць суміжних класів із метою:

- визначення базових знань умінь і навичок, які потрібні для опанування навчальним матеріалом (якщо діагностування покаже, що є прогалини в знаннях, потрібно саме ці теми винести на повторення на початку навчального року, або повторити безпосередньо перед вивченням нового матеріалу);
- виявлення змісту навчального матеріалу, який повторюватиметься впродовж навчального року, а отже буде можливість його закріпити;
- конструювання змісту діагностичних робіт.

Основною для конструювання діагностичних робіт є базові знання, уміння і навички, яких мали набути учні впродовж усіх попередніх класів навчання. Особливу увагу звертаємо на теми, що потрібні для подальшого вивчення навчального матеріалу. Наприклад, для вивчення фізики у 9 класі важливо знати, на скільки учні володіють поняттями, що вивчалися в розділі «Механічний рух» у 7 класі.

Академічна свобода вчителя полягає у виборі форм проведення діагностичних робіт і їх періодичності. Вважаємо, що діагностування доцільно здійснювати не тільки на початку навчального року, а й перед вивченням окремих розділів. Наприклад, якщо ми продіагностуємо знання учнів із розділу «Теплові явища», «Електричні явища та електричний струм» на початку 10 класу, це не означає, що в наступному семестрі, коли учні вивчатимуть цю тему (залежно від програми терміни відрізняються), то результат буде той самий. У такому випадку діагностування дійсно працюватиме на якість навчання.

Основна вимога до діагностичної роботи – кожне завдання має бути орієнтоване на перевірку досягнення конкретного результату навчання.

Якщо для розв'язування задач на застосування сили Ампера нам потрібно знати, чи застосовує учень «закон Ома для ділянки кола», то в діагностичній роботі має бути завдання, яке перевіряє саме це вміння.

Наприклад, елементарна задача на застосування формули або запитання «Що відбудеться з силою струму в колі, якщо збільшити або зменшити опір провідника?». Якщо учень не впорався з нею, отже потрібно спланувати роботу щодо усунення цієї прогалини в знаннях.

Кожне завдання необхідно ретельно добирати, аналізуючи, досягнення яких очікуваних

результатів можна виявити за його допомогою. Наприклад, якщо для того ж закону Ома для ділянки кола використати завдання з рис., то учень може його не виконати тому, що не вміє «користуватися вимірювальними приладами для визначення сили струму та напруги», а це вже інший очікуваний результат.

Важливо, щоб після виконання діагностичної роботи, учитель мав можливість проаналізувати її результати в розрізі тем і конкретних учнів для подальшого планування освітнього процесу. Якщо це здійснюється не в паперовому варіанті, а із застосуванням цифрових технологій, то виникає необхідність відбору ресурсів, які містять банк тестових завдань, дають можливість педагогу використовувати готові тести, або конструювати / створювати власні, а головне – мати доступ до результатів.

До таких ресурсів можна віднести:

- **Classtime** (<https://www.classtime.com/uk>) – гнучка онлайн-платформа, яка допомагає вчителю проводити онлайн-оцінювання і миттєво визначати результати класу та кожного учня індивідуально;
- Google Форми – програмне забезпечення для адміністрування опитування, що входить до складу безкоштовного вебпакету Google Docs Editors, пропонованого Google;
- **Wordwall** (<https://wordwall.net/uk>) – платформа для створення інтерактивних і друкованих матеріалів;
- **Quizizz** (<https://quizizz.com>) – сервіс для організації дистанційного навчання через створення поточних, контрольних та домашніх завдань у форматі вікторин і тестів, організації змагань із можливістю вчителя відслідковувати результати кожного учня та формувати звітні дані.

Якщо педагогові потрібно провести діагностування на початку уроку й одразу отримати результати в розрізі окремих питань, то доцільно скористатися додатком **Mentimeter** (<https://www.mentimeter.com>), що використовується для створення презентацій із зворотним зв'язком у реальному часі. Сервісом передбачено такі типи інструментів, як: відкриті питання, питання-відповідь, рейтинг, хмара слів тощо.

Можливості для створення проведення діагностичних робіт надає українська електронна інформаційно-освітня система **«МійКлас»** (<https://www.miyklas.com.ua>), яка дозволяє вчителям використовувати готові завдання. З фізики розроблено матеріали для 7–9 класу.

Аналіз результатів діагностичної роботи є основою для конструювання навчальних занять. Програма прискореного навчання передбачає стисле подання навчального матеріалу з глибоким відпрацюванням найважливіших понять, умінь і навичок. Із цією метою в освітньому процесі з фізики та астрономії доцільно використати такі ресурси, як:

- платформа для дистанційного та змішаного навчання **«Всеукраїнська школа онлайн»**: https://lms.e-school.net.ua/course_category/fizika/;
- матеріали навчальної платформи **Mozaik education** (<https://www.mozaweb.com/uk/>), що містить цифрові підручники із застосуванням інтерактивних 3D-сцен, навчальних відео та цифрових інструментів;
- інтерактивна освітня платформа **AR Book** (<https://arbook.info>), що поєднує доповнену, віртуальну реальність і 3D.

Глибокому усвідомленню навчального матеріалу сприяє ефективне використання фізичного навчального експерименту. В умовах дистанційного навчання є два варіанти його реалізації: віртуальні демонстрації та симуляції, доповнена реальність, а також використання підручних засобів у домашніх умовах.

Ресурси для демонстрації та виконання фізичного навчального експерименту:

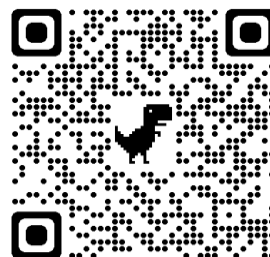
- STEM-лабораторія МАНЛаб, що містить розробки дослідницьких робіт із фізики (<http://surl.li/iilgn>) та астрономії (<http://surl.li/iilip>);
- інтерактивні симуляції на онлайн-платформі PhET (<http://surl.li/iimhl>);
- платформа для дистанційного навчання Go-Lab (<https://www.golabz.eu/>);
- відеоресурси ютуб-каналу Ірини Пахомової (<http://surl.li/iimbo>).

В умовах дистанційного та змішаного навчання варто повною мірою використовувати потенціал домашнього фізичного експерименту з використанням підручних засобів, а також залучати учнів до виготовлення саморобного обладнання. Рекомендуємо ознайомитися з досвідом роботи Слащової М. В., учителя фізики Зеленоярського ліцею з початковою школою та гімназією Веснянської сільської ради Миколаївського району (<http://surl.li/ivvqe>).

У прискореному навчанні використовуються проектний і діяльнісний підходи до навчання з високим ступенем активності учнів. Для унаочнення теоретичного матеріалу, організації дослідницьких робіт та організації проектної діяльності радимо скористатися ресурсами сторінки для викладачів на сайті NASA (<https://www.nasa.gov/stem>).

Навчальні проекти можуть відігравати вагомую роль у подоланні навчальних втрат, оскільки передбачають активну навчальну діяльність, у процесі якої виникає потреба в самонавчанні та самовдосконаленні. Для організації проектної діяльності доцільно скористатися матеріалами, підготовленими членами обласних творчих груп учителів фізики:

- «Формування ключових компетентностей учнів засобами фізики: ініціативність і підприємливість» (<http://surl.li/ivvko>);
- «Формування ключових компетентностей учнів засобами фізики: екологічна грамотність і здорове життя» (<http://surl.li/eihea>)

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У зв'язку з пандемією COVID-19 та війною в Україні учні довготривалий час позбавлені можливості відвідувати заклади освіти в режимі офлайн. Найбільш розповсюджена причина освітніх втрат, за результатами дослідження Державної служби якості освіти (<https://mon.gov.ua/ua/news/osvita-pid-chas-vijni-prezentaciya-rezultativ-doslidzhennya>), – надання учням навчальних матеріалів для самостійного опрацювання (конспекти, презентації, відео) замість проведення уроків онлайн там, де є така можливість. Завдання для самостійного опрацювання здебільшого використовуються вчителем з мережі «Інтернет», до яких досить швидко можна знайти правильні відповіді. Це не є ефективним для перевірки знань, умінь та навичок учасників освітнього процесу.

З метою компенсування освітніх втрат радимо розпочати новий навчальний рік зі створення картки опорних знань з хімії. Під час розроблення картки головне користуватися таким принципом: коротко про головне (формули, правила, алгоритми тощо). Це мають бути базові (фундаментальні) знання, без яких учням буде важко перейти на наступний рівень знань.

Орієнтовний шаблон «Картка опорних знань з хімії»

7 клас	
Головні знання, <i>без яких учні не зможуть навчатися в наступному класі</i>	
Теоретичні	Практичні
Наприклад: - Назви й символи хімічних елементів (H, C, N, O, F, Na, Mg, Al, Si, P, S, Cl, K, Ca, Fe, Cu, Zn, Ag, Sn, Pb, Au, Hg, I) - Обчислення масової частки, маси розчиненої речовини, маси й об'єму води в розчині: $w(\text{реч.}) = m(\text{реч.}) / m(\text{р-ну})$; $m(\text{реч.}) = w(\text{реч.}) \cdot m(\text{р-ну})$; $m(\text{р-ну}) = C(\text{реч.}) / w(\text{реч.})$	Наприклад: - Прийоми поводження з лабораторним посудом, штативом і нагрівними приладами. Виконання найпростіших лабораторних операцій - Виготовлення водних розчинів із заданими масовими частками розчинених речовин

Далі необхідно визначити рівень знань учнів. Для цього треба розробити відповідні завдання на основі карти опорних знань. Пам'ятаймо, що завдання також мають бути компетентнісними та базуватися на перевірці практичних навичок, передбачати аналіз, синтез, оцінювання інформації (навички високого рівня за таксономією Б. Блума). Відповідно до «Картки опорних знань з хімії в 7 класі, п.1» пропонуємо ознайомитися з орієнтовними критеріями оцінювання базових знань. Звертаємо увагу на доцільність застосування техніки та інструментів формувального оцінювання (<https://cutt.ly/IJKtqA>), оскільки наша головна мета – визначити рівень засвоєння матеріалу.

Критерії оцінювання, дієслова та завдання, що скеровують мисленнєву діяльність учнів на різних рівнях

Критерії	Запитання	Дієслова	Приклад
За кожні 2 правильно названі елементи – по 1 б. (максимум –10 б.)	На перевірку знань	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, назвіть	Назвіть перші 20 хімічних елементів за Періодичною системою
Відповідь правильна без доповнень – 3 б. Відповідь правильна, але були доповнення та неточності – 2 б. Відповідь сформовано за допомогою навідних запитань – 1 б.	На розуміння інформації	Поясніть , опишіть, розпізнайте, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами	Поясніть , які характеристики притаманні хімічним елементам
У відповіді має бути 5 елементів. За кожний правильний – по 2 б. (максимум –10 б.)	На пошук можливостей застосування інформації	Застосуйте, поясніть, обчисліть, виберіть , завершіть, проілюструйте, розрахуйте	Серед запропонованих хімічних елементів оберіть ті, які мають валентність III (завдання 1)
У відповіді має бути 4 пари елементів. За кожну правильно створену пару – по 2 б. (максимум – 8 б.)	На аналіз	Визначте частини, установіть послідовність , розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте	Установіть послідовність між хімічним елементом та його валентністю
Відповідь правильна без доповнень – 3 б. Відповідь правильна, але були доповнення та неточності – 2 б. Відповідь сформовано за допомогою навідних запитань – 1 б.	На оцінювання	Оцініть, доведіть , переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, висловіть ставлення, установіть рейтинг, підтримайте	Доведіть , що O, C, H, Al є найбільш важливими елементами в житті людини. Відповідь обґрунтуйте
Дотримання структури тексту (2 б.). Наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки) – 10 б. Обґрунтування (аргументування) тези – 4 б.	На синтез	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, запропонуйте, напишіть	Напишіть есе, що розкриває значення хімічних елементів у вашому житті. 1. Назва. 2. Теза. 3. Аргументи. 4. Висновок

За кожну правильну відповідь учні отримують бали. Максимальна кількість – 50 б. Потім пропонуємо техніку формувального оцінювання «Дартс» (рис. 1.): потрібно влучити в ціль, зазначивши кількість отриманих балів.

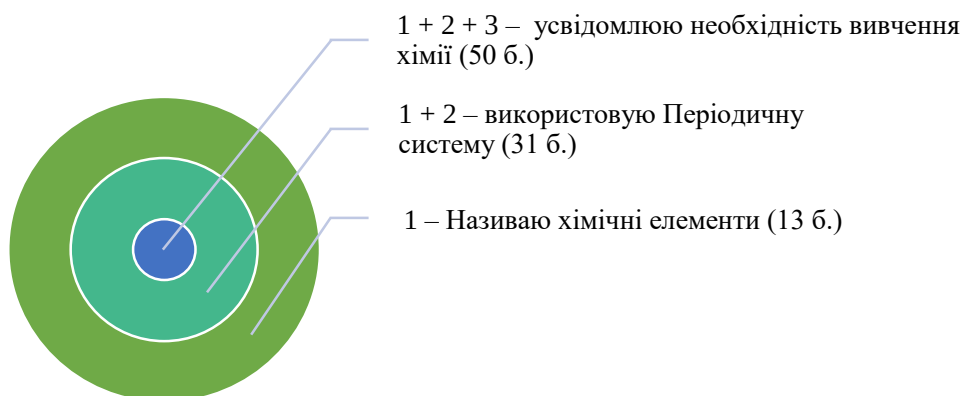

Рис. 1. Інструмент оцінювання «Дартс»

Навчання хімії у 2023–2024 н. р. здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

7–9 класи

<https://cutt.ly/8JHNP10>

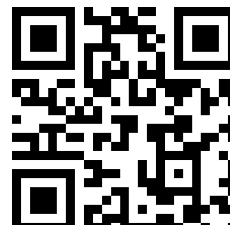
**10–11 класи
(рівень стандарту)**

<https://cutt.ly/5JHNYj>

**10–11 класи
(академічний рівень)**

<https://cutt.ly/TJHNSb>

У чинних програмах очікувані результати навчальної діяльності учнів виражаються в елементах знаннєвого, діяльнісного й ціннісного складників предметної хімічної компетентності. Цей перелік є орієнтиром для вчителя в досягненні мети, сприяє плануванню й моніторингу процесу й результатів навчання.

Визначальними в оцінюванні рівня навчальних досягнень учнів з хімії є особистісні результати пізнавальної діяльності, у яких відображаються компетентності, набуті у процесі навчання.

За обсягом, глибиною досягнутих результатів, ступенем самостійності у виконанні завдань, здатністю використовувати знання в нових ситуаціях виокремлено рівні навчальних досягнень учнів, що оцінюються за 12-бальною шкалою.

Кожний наступний рівень вміщує в себе вимоги до попереднього, а також додає нові характеристики.

Під час оцінювання рівня навчальних досягнень з хімії необхідно враховувати:

- оволодіння хімічною мовою як засобом відображення знань про речовини й хімічні явища;
- рівень засвоєння теоретичних знань;
- сформованість експериментальних умінь, необхідних для виконання хімічних

- дослідів, передбачених навчальною програмою;
- здатність учнів застосовувати набуті знання на практиці;
- уміння розв'язувати розрахункові задачі.

Критерії оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів

Наказ від 13 квітня 2011 року № 329 МОНУ

Оцінювання теоретичних знань

Оцінювання практичних робіт

Оцінювання розв'язування розрахункових задач

З метою реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) на уроках хімії рекомендуємо приділити увагу STEM-проектам. Приклади робіт розміщено на ютуб-каналі кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій МОІППО в рубриках: «Обласне наукове шоу досліджень юних знавців хімії «Chemical city» та «Обласний фестиваль «Моя STEM-ідея».

Ютуб-канал кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій МОІППО

Корисні матеріали

Інформаційна сторінка

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Біологія та екологія – складові освітньої галузі «Природознавство», основною метою якої на сучасному етапі є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової; високого рівня екологічної культури, здорового способу життя, ціннісних орієнтацій на гармонійну взаємодію людини і природи відповідно до законів сталого розвитку.

Основна мета навчальних предметів „Біологія”, „Біологія і екологія” – формування базової природничо-наукової компетентності випускників через засвоєння системи інтегрованих знань про закономірності функціонування живих систем, їх розвиток і взаємодію, взаємозв’язок із довкіллям; оволодіння методологією пізнання живої природи; розуміння біологічної картини світу та цінності таких категорій, як знання, життя, природа, здоров’я; свідомого ставлення до природи як універсальної, унікальної цінності; застосування знань з біології та екології в повсякденному житті й майбутній професійній діяльності, оцінювання їх ролі для збалансованого розвитку людства, науки та технологій.

Але в умовах сьогодення освіта стикається з таким негативним явищем, як освітні втрати.

Освітні втрати – це прогалини в знаннях і навичках, які виникають в учнівства під час освітнього процесу, порівняно зі стандартами освіти й очікуваними результатами навчальних здобутків. Вони можуть виникати з різних (як індивідуальних, так і системних) причин. В Україні освітні втрати відбулися через епідемії та війну. Освіту було призупинено: школи – зруйновано, очне навчання майже не відбувається, а дистанційне – технічно обмежено. Звичайно, це призводить до освітніх втрат. Різниця між очікуваними та фактичними результатами навчання становить реальні освітні втрати та вимагає швидкого реагування.

Згідно з дослідженням Організації економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР) основним завданням освіти є розвиток когнітивних навичок, які також могли постраждати через освітні втрати. Когнітивні навички безпосередньо пов’язані з майбутнім учня: його подальшим навчанням і працевлаштуванням.

Зазначимо проблеми, що позначаються на результатах навчання українського учнівства в умовах воєнного стану:

1. Перебування на тимчасово окупованих територіях.
2. Проживання в зоні активних бойових дій.
3. Зміна місця проживання.
4. Руйнування закладів освіти.
5. Повітряні тривоги.
6. Відсутність електроенергії.

Вимірювання рівня навчальних втрат на різних рівнях освіти є першочерговим завданням, без виконання якого неможливо говорити про побудову стратегії подолання цих втрат.

Одиницями вимірювання навчальних втрат зазвичай є певні бали, отримані за підсумками оцінювання (тестування), які можна умовно перевести в місяці чи роки навчання. Тобто навчальні втрати будуть виміряні як різниця між результатами кількох оцінювань.

Подібне тестування з біології, біології та екології також даватиме інформацію про той освітній контент, із яким асоційовані найбільші втрати. Цей контент видається доцільним називати таким поняттям, як «навчальні прогалини» або «прогалини в навчанні». Надалі саме на надолуженні цих прогалин і мають бути зосереджені основні заходи, метою яких є подолання освітніх втрат.

Рекомендуємо використовувати ресурси [Всеукраїнської школи онлайн](#) — платформи

для дистанційного та змішаного навчання учнів 5–11 класів і методичної підтримки вчителів. Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з біології, біології та екології.

Звертаємо увагу на матеріали щодо проведення діагностичного тестування з біології, з біології і екології:

№ з/п	Клас, покликання	QR-код	QR-код
1.	Тести для 6 класу з біології: http://surl.li/ixwqk		
2.	Тести для 7 класу з біології: http://surl.li/ixwqt		
3.	Тести для 8 класу з біології: http://surl.li/ixwrb		
5.	Тести для 9 класу з біології: http://surl.li/ixwrm		

6.	Тести для 10 класу з біології і екології: http://surl.li/pluu		
7.	Тести для 11 класу з біології і екології: http://surl.li/ixwsy i		

Після діагностування учнів і виявлення навчальних прогалин із біології, біології та екології рекомендуємо педагогам створити технологічну карту опорних знань і вмінь учнів з біології з 6 до 11 класу. У ній має бути зазначено головні знання, провідні терміни та поняття, практичні навички учнів за певний клас (це та основа знань, якою повинен володіти учень, і без них він не зможе навчатися в наступному класі).

Наводимо приклад технологічної карти опорних знань та вмінь із біології для ліквідації освітніх прогалин за 7 клас учнів 8 класу (тема “Вступ”):

Тема уроку	Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів		Реальні результати навчально-пізнавальної діяльності учнів (за результатами діагностичного тестування)	
	Діяльність (уміння)	Знання	Діяльність (уміння)	Знання
Вступ. Основні відмінності тварин від рослин та грибів. Будова тварин: клітини, тканини. Особливості живлення тварин. Будова тварин: органи	розпізнає: клітини, <i>тканини</i> , органи, системи органів тварин; описує: будову тіла тварин, використовуючи <i>опудала</i> , муляжі, <i>вологі препарати</i> , колекції; характеризує: типи живлення: автотрофний і гетеротрофний;	оперує термінами: тварини, автотрофний організм, гетеротрофний організм; називає: середовища існування тварин; прояви життєдіяльності тварин; ознаки тваринної клітини; <i>тканини тварин</i> , органи, системи органів та	розпізнає: клітини, органи, системи органів тварин; описує: будову тіла тварин; характеризує: типи живлення: автотрофний і гетеротрофний	оперує термінами: тварини, автотрофний організм, гетеротрофний організм; називає: середовища існування тварин; прояви життєдіяльності тварин; ознаки тваринної клітини; органи, системи органів та їхні функції

та системи органів	порівнює: клітини тварин, рослин, грибів	їхні функції; пояснює: відмінності тварин від рослин і грибів		
--------------------	--	--	--	--

Радимо дуже ретельно підходити до складання зазначеної технологічної карти та будувати стратегію подолання освітніх прогалин з біології, біології і екології. При цьому потрібно враховувати результати тестування учнів.

Від перелічених вище проблем найбільше постраждала практична складова програми. Практична спрямованість програми з біології забезпечується проведенням лабораторних і практичних робіт, лабораторних досліджень, дослідницького практикуму, проєктів, демонстрацій, екскурсій, виконання яких стало неможливим в умовах сьогодення. Для відпрацювання практичної частини програми рекомендуємо використовувати відео та 3D-сцени застосунку: **Мозаїк едюкейшн-цифрова освіта, матеріали платформи Всеукраїнської школи онлайн.**

Змінюємо формат уроків. Використовуємо інструменти, що допоможуть оптимізувати матеріал, а учням буде легше його засвоїти. Вони зможуть вести короткі та зрозумілі їм конспекти з важливою інформацією. У них краще максимально все візуалізувати: малювати схеми, таблиці, виділяти важливе кольором, використовувати наліпки.

Для цікавої подачі інформації пропонуємо вмикати на уроках навчальні відео, які можна знайти на платформі [ВШО](#), каналі [EdEra](#). Для підготовки до НМТ можна переглянути відео на каналі [iLearn](#).

Рекомендуємо вчителям біології корисні інтернет-ресурси:

Моя наука: https://my.science.ua/		
Дистанційні платформи для навчання, саморозвитку та отримання допомоги й перевіреної інформації: http://surl.li/bpkrc		
Всеукраїнська школа онлайн: http://surl.li/chvco		

Електронні версії підручників з предмета «Біологія» та «Біологія і екологія»: http://surl.li/bsifs		
Розробки та матеріали до уроків біології; інтегровані уроки; майстер-класи на сайті «На Урок»: http://surl.li/bsikp		
Мозаїк едьюкейшн-цифрова освіта: https://www.mozaweb.com/uk/		

Отже, прогалини в знаннях учнів можуть виникати з різних причин. Щоб їх подолати, важливо застосовувати різноманітні методи і підходи, які стимулюють активну участь учнів у освітньому процесі. Ось деякі з них, що можуть бути корисними:

1. *Індивідуальний підхід*: Розпізнавання потреб і здібностей кожного учня допоможе забезпечити індивідуальний підхід до навчання. Учителі можуть використовувати діагностичні оцінки, тестування та індивідуальні консультації, щоб визначити слабкі знання учня та підлаштувати освітній процес для їх удосконалення.

2. *Диференційований підхід*: Застосування різних методів навчання, завдань та оцінювання може сприяти залученню учнів з різними рівнями знань і навичками. Наприклад, можна надавати додаткові матеріали або завдання для учнів з освітніми втратами, підтримувати їх додатковими інструкціями та практикою.

3. *Використання інтерактивних методів*: Застосування таких інтерактивних методів навчання, як групова робота, дискусії, проєкти та практичні завдання стимулюватиме учнів до активної участі, поліпшить засвоєння матеріалу. Це допоможе запобігти втраті уваги та забезпечити зрозумілість і залученість.

4. *Використання додаткових навчальних ресурсів*

У зв'язку з дистанційною формою навчання пропонуємо у 2023–2024 н. р. навчання біології, біології і екології розпочати з повторення матеріалу попереднього класу. Для цього доцільно використати резервні години і передбачити в календарно-тематичному плануванні

кількість навчальних годин на тему «Повторення», що не передбачена освітніми програмами (теми для повторення плануються після діагностичного тестування).

Необхідно зосередити увагу на ключових питаннях, важливих для розуміння біологічної картини світу, формування предметної компетентності. Плануючи повторення, потрібно врахувати те, що частину лабораторних досліджень і практичних робіт учні виконували на дистанційному навчанні.

З огляду на зазначене вище, у ході повторення доцільно виділити навчальний час для проведення тих робіт, які забезпечують формування практичних навичок, важливих для подальшого вивчення біології.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Освітні втрати в умовах воєнного стану – це прогалини у здобутих знаннях і навичках учнів порівняно зі стандартами освіти й очікуваними результатами.

Причини навчальних втрат із географії:

1. *Психологічний вплив.* Війна має серйозний психологічний вплив на учнів, що призводить до зниження пізнавальної активності, ухилення від школи, недостатньої концентрації уваги, погіршення когнітивних навичок.

Щоб уникнути психологічного травмування, потрібно проводити психологічні хвилинки для учнів; організувати комунікацію через встановлення довірливих відносин, налагодити діалог, обмін. Для психологічної підтримки варто скористатися матеріалами, що розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <http://surl.li/bwzok>.

2. *Повітряні тривоги, відключення електроенергії.* Оголошення повітряної тривоги означає, що освітній процес може перериватися на години, іноді декілька разів на день. Через ракетні обстріли по всій території України регулярно вимикали світло. Це суттєво ускладнило освітній процес, особливо для тих учнів та вчителів, які працюють дистанційно.

Доцільно самотійно або з допомогою батьків опрацювати освітні прогалини, скориставшись цікавою інформацією на платформі «ВШО», каналах: «EdEra», «iLearn», «BBC: Планета Земля».

3. *Проживання на тимчасово окупованих територіях, в зоні активних бойових дій.* Воєнні дії ускладнили проведення обов'язкових практичних робіт, досліджень, а тому й набуття практичних умінь і навичок, що формуються під час їх виконання.

Специфіка географії як навчального предмета передбачає обов'язкову практичну діяльність на уроці, що є невід'ємною частиною освітнього процесу на будь-якому його етапі: пояснення нового матеріалу, повторення, закріплення, узагальнення та перевірки знань.

«Електронний кабінет вчителя» – пілотний проєкт ДНВП «Картографія», відеоуроки проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» допоможуть учителю, учням.

4. *Зміна місця проживання.* Евакуація населення через війну призвела до зміни місця навчання. Різні вимоги до освітнього процесу стали реальністю для українських школярів за кордоном. Особливу цінність для них мали заняття з адаптації до місцевої школи, на яких вони активно вивчали мову країни перебування, усвідомлювали особливості національної культури та спілкування.

Учні, які повернулися із цих країн, можуть розповісти про своє перебування за кордоном, що дозволить кожному в класі засвоїти наскрізну громадянську компетентність.

Державна служба якості освіти України провела [дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році](#). Удалося виявити ключові чинники, що призводять до втрат у результатах навчання учнів і, відповідно, у якості освіти, та розробити рекомендації для органів державної влади, громад і безпосередньо закладів загальної середньої освіти щодо подолання цих втрат.

Шляхи подолання навчальних втрат і розривів:

- навчання під час канікул, зокрема влітку, за державний кошт;
- репетиторство за державний кошт, організація індивідуальних або групових занять;
- створення інтеграційних класів, об'єднання груп або класів для учнів, які потребують додаткового вивчення окремих предметів;
- перегляд освітніх програм із метою їх адаптації до потреб учнів;
- розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на теми, що потребують додаткового вивчення;
- методична підготовка вчителів до роботи з учнями, які мають навчальні втрати.

Першочерговим завданням, яке має передувати впровадженню будь-яких заходів, є проведення якісної діагностики успішності учнів / учениць на різних рівнях освіти з усіх ключових навчальних предметів / інтегрованих курсів. Це дасть змогу поставити точний «діагноз» українській шкільній освіті та виявити ті прогалини, які потребують нагального заповнення.

Діагностичне оцінювання зазвичай проводиться на початку навчального року або на першому занятті з вивчення нового розділу з метою визначення початкового рівня сформованості компетентностей учнів. Таке оцінювання допоможе вчителю скорегувати календарно-тематичний план, що відповідатиме запитам учнів, спрогнозувати, а в подальшому – й подолати можливі труднощі в навчанні, створить мотивуючу проблемну ситуацію. Діагностичне оцінювання реалізується через вхідне діагностування, відкриті запитання, бесіду, перевірні роботи, під час яких визначається актуальний рівень знань з теми.

Звертаємо увагу на необхідність використання під час проведення уроків географії інтернет-ресурсів та онлайн-сервісів, що розширюють можливості навчання, допомагають створити цікаве інтерактивне освітнє середовище для школярів. Застосування такого контенту дає можливість отримати доступ до великої кількості різноманітної інформації, навчальних матеріалів і ресурсів, що полегшує освітній процес, робить його більш цікавим та діяльнішим. Проте важливо пам'ятати: використання цих сервісів має бути належним і безпечним, необхідно дотримуватися авторських прав, етичних стандартів. Пропонуємо способи інтеграції онлайн-сервісів на уроках географії:

1. **Картографічні сервіси.** Використання картографічних сервісів (Google Maps або Google Earth) допомагає учням розвивати просторову уяву та краще розуміти географічні закономірності, розташування різноманітних географічних об'єктів. За допомогою цих сервісів можна також вивчати топографію, прокладати й відслідковувати маршрути, досліджувати різні країни, регіони світу.

2. **Онлайн-джерела.** Використання онлайн-джерел, зокрема вебсайтів наукових журналів, географічних блогів, електронних карт, атласів, репозитаріїв географічних даних, дозволяє учням знайти актуальну, достовірну інформацію про географічні процеси і явища, окремі регіони і країни, природні умови й ресурси, інші аспекти географії. За допомогою цих ресурсів школярі можуть проводити дослідження та представляти їх результати. Приклади таких навчальних ресурсів:

Цікава наука	https://www.youtube.com/channel/UCMIVE71tHEUDkuw8tPxtzSQ	
Експедиція Ukraïner		https://ukraïner.net

Колекція карт світу	https://worldmapper.org/	
Карті корисних копалин, сільського господарства, економіки, населення, релігій тощо		https://www.bouncymaps.com/
Світова мапа часу	https://24timezones.com/map_uk.php#/map	
Карті України		http://www.ua-maps.com
Карті National Geographic	https://www.nationalgeographic.com/maps/	

3. Віртуальні екскурсії географічного спрямування. Під час віртуальних екскурсій учні матимуть змогу відвідати віддалені місця, до яких складно або неможливо потрапити фізично. Вони можуть досліджувати національні парки, географічні пам'ятки або культурні центри через вебкамери, відео або 360-градусні зображення. Прикладами таких ресурсів є:

EarthCam	https://www.earthcam.com/	
Віртуальні тури Україною		https://discover.ua/virtual-tours
45 віртуальних подорожей Україною	https://life.pravda.com.ua/travel/2021/01/29/243805/	
Віртуальні подорожі національними природними парками України		https://lowcost.ua/national-parks-ua/
Занурення в океан, старовинні замки та Ватикан: підбірка віртуальних турів світу	https://bit.ua/2020/11/virtual-tours/	

4. Географічні ігри та інтерактивні онлайн-застосунки. Існують онлайн-ігри та онлайн-застосунки, які сприяють розвитку географічних знань. Зокрема, географічні вікторини, ребуси, хмари слів, ігри на відповідність, головоломки або ігри, у яких учні мають знайти місцезнаходження географічних об'єктів на карті. Це може бути захоплюючою формою вивчення та закріплення навчального матеріалу. До таких ресурсів належать:

Seterra	https://www.geoguessr.com/seterra/	
Wordwall		https://wordwall.net/uk
Ребуси українською	http://rebus1.com/ua/	
Kahoot		https://kahoot.com/
Learningapps	https://learningapps.org/	

Також у цій групі сайти й онлайн-платформи, за допомогою яких можна створювати найрізноманітніші тестові завдання для перевірки результатів навчання учнів з предмета:

Сайт «На урок»	https://naurok.com.ua/	
----------------	---	---

Сайт «Всеосвіта»		https://vseosvita.ua/
Платформа «Classtime»	https://www.classtime.com/c/ /	

5. **Онлайн-сервіси для командної роботи:** Google Документи, Google Диск, Google Кеер, інтерактивні дошки (Google Jamboard, Miro та Padlet). Вони допоможуть учням працювати над географічними проєктами, збирати інформацію та обмінюватися даними, створювати презентації та звіти. Це сприятиме розвитку навичок командної роботи та доступу до матеріалів усіх учасників групи.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Освітні втрати учнів – це втрати в набутті знань, навичок, розвитку та академічної успішності, що виявляються внаслідок різних чинників і можуть призвести до зниження освіти та навчальних результатів.

Освітні втрати з трудового навчання і технологій можуть мати різні причини:

1. Обмеження доступу до ресурсів: сучасні умови призвели до обмеження доступу до таких необхідних ресурсів для трудового навчання, як інструменти, обладнання, матеріали та підручники. Це ускладнило проведення практичних занять і значно зменшило різноманітність у виборі технологій для реалізації проєктів.

2. Фізичні обмеження: військові дії створили небезпеку для здійснення практичних занять, особливо якщо вони пов'язані з використанням обладнання або вимагають певного простору. Учні обмежені в можливостях виконувати деякі види робіт через безпекові обставини.

3. Евакуація та переміщення: воєнні дії вимагають евакуації населення або переміщення військових одиниць, що призвело до зміни місця навчання, що порушило навчальний розклад і стабільність учнів.

4. Економічні обмеження: воєнний конфлікт супроводжується економічною нестабільністю, що вплинуло на доступність фінансування для трудового навчання. Заклади освіти зазнали фінансових труднощів. Це обмежує їх здатність забезпечувати необхідні ресурси й інфраструктуру для ефективного навчання.

5. Психологічний вплив: воєнна ситуація має серйозний психологічний вплив на учнів, знижуючи їхню мотивацію, концентрацію та загальну здатність до навчання. Емоційний стрес і тривога впливають на їхню здатність ефективно зосереджуватися на трудових завданнях.

6. Втрата практичного досвіду: учні втратили можливість практичного застосування навичок, які вони вже вивчили під час уроків трудового навчання. Нинішня ситуація змінила пріоритети й умови праці, що вплинуло на можливості використання отриманих навичок.

Умови воєнного стану вимагають змін у підходах до навчання. Оптимальною та безпечною формою організації освітнього процесу є дистанційне навчання. Інтернет та технології зв'язку відкривають можливості для вчителів проводити онлайн-заняття та взаємодіяти з учнями.

У ході дистанційних занять учителям варто проводити консультації з учнями, використовувати інтегровані уроки, навчальні заняття-бесіди, майстер-класи та творчі заняття. Це допоможе створити активну та змістовну навчальну атмосферу, підтримати розвиток різних навичок і стимулювати творчість учнів.

Крім того, необхідно забезпечити доступність навчальних матеріалів та ресурсів для всіх учнів, навіть у віддаленому режимі. Застосування інтерактивних платформ, електронних підручників та онлайн-ресурсів може допомогти забезпечити якісну освіту навіть у складних умовах.

Ураховуючи особливості воєнного стану, потрібно бути на постійному зв'язку з учнями та їх батьками, забезпечувати психологічну підтримку.

У сучасних умовах на уроках трудового навчання і технологій доцільно ознайомлювати дітей із такими техніками та технологіями виготовлення виробів, які не потребують додаткового обладнання. На допомогу цьому приходять декоративно-ужиткове мистецтво.

Декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь мистецтва, яка об'єднує творчість, ремесло й використання мистецьких навичок у створенні предметів для прикраси та вжитку. Ця форма мистецтва зосереджується на створених предметах, що мають як естетичне, так і

функціональне призначення. «Декоративне» означає «прикрашати», а «ужиткове» – те, що речі мають практичне застосування (ужиток).

Декоративно-ужиткове мистецтво постійно розвивається, а унікальні вироби, виготовлені майстрами або власноруч, – надзвичайно популярні. Відроджуються забуті традиційні технології виготовлення виробів і поширюються нові техніки.

вишивка на яєчній шкаралупі: http://surl.li/ipodf	
	декупаж (декорування поверхонь наклеюванням зображень із подальшим їх закріпленням лаком): http://surl.li/ipouw
Вироби з бісеру: http://surl.li/ipotc	
	Асамбляж (виготовлення колажів з об'ємних деталей, скомпонованих виробів із фоамірану (пластичної замші): http://surl.li/ipouq
Квілінг (виготовлення паперових композицій зі скручених вузьких смужок паперу): http://surl.li/ipowc	
	Валяння з вовни: http://surl.li/ipoxp
Паперова пластика: http://surl.li/ipoxx	
	Матчворк (конструювання із сірників): http://surl.li/ipoma

Поп-ап (виготовлення об'ємних паперових листівок): http://surl.li/ipoou http://surl.li/iporq	
	Ізонитка (вишивка на картоні): http://surl.li/ipomp http://surl.li/iponl http://surl.li/ipond
Пейт-арт (викладання малюнка зі згорнутих у тонкі джгути паперових серветок): http://surl.li/ipozo	
	Айріс-фолдінг (викладання смужок із паперу, тканини у спіралі): http://surl.li/ipozy
Стрінг-арт (гвоздиковий натяг): http://surl.li/ippan	
	Ганутель: http://surl.li/ippax
Скрапбукінг: http://surl.li/ippbf	
	Кінусайга (печворк без голки): http://surl.li/ippcj
Художній текстиль: http://surl.li/ippcq	

	Паперкрафт (паперове моделювання): http://surl.li/ippcw http://surl.li/ippee
---	--

Звертаємо увагу педагогів на варіативності вибору учнями технологій виготовлення виробів. Доцільно обирати об'єкти за принципом здоров'язбереження, запобігаючи емоційному та фізичному перевантаженню учнів; набутих учнями компетентностей і реального матеріально-технологічного забезпечення. Перед виконанням роботи необхідно ознайомити учнів з правилами техніки безпеки. Добираючи навчальні завдання, потрібно уникати одноманітності, репродуктивності, збільшити кількість творчих завдань, щоб сприяти розвитку творчості, позитивних емоцій.

Ці рекомендації допоможуть зменшити освітні втрати та створити сприятливі умови для продовження навчання з трудового навчання і технологій навіть у воєнний період. Важливо також сприяти підтримці та співробітництву між учнями, педагогами й адміністрацією, щоб забезпечити найкращі умови для успіху учнів.

Для організації освітнього процесу трудового навчання та технологій доцільно використовувати різні інтернет-ресурси:

- ✓ "Освіторія" (<https://osvitoria.media/>) – освітній портал із багатоманітними ресурсами для вчителів та учнів, де можна знайти матеріали з трудового навчання.
- ✓ «Всеосвіта» (<https://vseosvita.ua/>) – сайт, що містить навчальні матеріали для різних предметів, у тому числі трудового навчання.
- ✓ «Khan Academy» (<https://www.khanacademy.org/>) – платформа з безліччю навчальних відеоуроків і практичних завдань із різних предметів.
- ✓ УЦОЯО (Український центр оцінювання якості освіти) (<https://testportal.gov.ua/>) – офіційний портал, який надає доступ до завдань і тестів з різних предметів, включаючи трудове навчання. Ви можете використовувати цей ресурс для перевірки знань і практики розв'язування завдань.
- ✓ Сайт Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/>) – офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України, де можна знайти інформацію про програми,

методичні рекомендації та навчальні матеріали з трудового навчання.

- ✓ Проєкт «Відкрита освіта» (<https://opened.ua/>) – це відкрита освітня платформа, яка містить велику кількість навчальних матеріалів з різних предметів, у тому числі трудового навчання: відеоуроки, підручники, завдання та інші ресурси для вивчення і практики.
- ✓ Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України (<http://www.mari.kiev.ua/05.htm>) надає вільний доступ до повних текстів своїх наукових видань. Це єдина науково-дослідна установа в Україні, що здійснює фундаментальні наукові дослідження в галузі всіх видів сучасного мистецтва, практичні й пошукові студії.
- ✓ Електронні книги з різних видів декоративно-ужиткового мистецтва (<http://www.studmed.ua/iskusstvo-i-iskusstvovedenie/>)

Корисні сайти з трудового навчання, технологій:

1. Слово вчителя
2. Текстова вишивка
3. Рушничок
4. Технології творчості
5. Трудове навчання
6. Технології - сайт для вчителів трудового навчання
7. Технології і трудове навчання
8. Трудовичка
9. Технології (Литва)
10. Лобзик (Естонія)
11. Вишиванка
12. Популярна технологія
13. Сайт Луп'яка Дмитра Миколайовича
14. Сайт Палія Юрія Васильовича

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

1. Вступ

Освітні втрати можуть мати різний масштаб і, відповідно, різні наслідки. Уперше серйозне занепокоєння, пов'язане з освітніми втратами, почали висловлювати після запровадження в більшості країн світу карантину через пандемію COVID-19.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, призвело до тяжких наслідків для середньої освіти в Україні. Заклади освіти зазнали людських втрат: під час бойових дій та/або російської окупації гинули вчителі, учні та їхні батьки. Сотні закладів зруйновано або пошкоджено. Мільйони дітей і тисячі українських учителів були змушені змінити місце проживання всередині країни або виїхати за кордон. Щодня всі учасники освітнього процесу мають долати виклики війни: вимушені перерви в навчанні, перехід на дистанційну або змішану форму навчання, повітряні тривоги та відключення електроенергії. Повномасштабна війна погіршила доступ до освіти, поглибила наявні освітні нерівності, негативно вплинула на якість освітнього процесу й успішність, а також відобразилася на психоемоційному стані учнів і вчителів.

Причинами освітніх втрат та/або освітніх нерівностей з інформатики, окрім зазначених вище і притаманних усім предметам, є:

- 1) відсутність або неналежне забезпечення учнів технічними пристроями та засобами зв'язку;
- 2) різноманітне програмне забезпечення, яке можуть використовувати учні на своїх пристроях.

2. Рекомендації

На рівні закладу освіти потрібно провести заходи щодо вимірювання рівня освітніх втрат і відповідно до отриманих результатів скласти план співпраці з батьками, визначити кількість годин із кожного предмета, необхідну для компенсації знань, та формат роботи (факультативи, курси за вибором, прищільний табір тощо).

Варто розробити карту опорних знань для кожного класу, у якій мають бути зазначені головні знання. Критерієм включення знань до опорної карти має слугувати те, що без володіння ними учень не зможе навчатися в наступному класі. Також учитель може використовувати методики прискореного навчання (метод проєктів, проблемно-орієнтоване або емпіричне навчання).

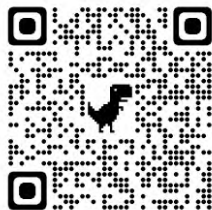
Пропонуємо ознайомитися з матеріалами колег, учителів України з подолання існуючих проблем:

1. Дієві інструменти та методики для організації навчання в початковій та базовій освіті (автор Анна Степанова-Камиш): <https://cutt.ly/RwtQUO8U>
2. Знову про дистанційне навчання (автор Оксана Пасічник): <https://cutt.ly/zwtQUQXQ>
3. Цифровізація освіти: практичний досвід для подолання освітніх втрат (усеукраїнський марафон 2023): <https://cutt.ly/owtQDktQ>
4. Реалізація ідей STEM-освіти у навчанні інформатики (автор Ігор Кот): <https://www.youtube.com/watch?v=FW9odwhiWJQ>
5. Сайт «Натхненник» (автор Анна-Марія Богосвятська): <https://bogosvyatska.com/>

3. Інформаційні ресурси з вивчення інформатики

Дія. Освіта	Національна едьютейнмент освітня платформа актуальних знань і навичок	https://osvita.diia.gov.ua/	
Міністерство цифрової трансформації України	Ютуб-канал		https://www.youtube.com/@Mintsyfra/
Цифрограм	Платформа для оцінювання цифрової грамотності	https://osvita.diia.gov.ua/digigram	
Всеукраїнська школа онлайн	Відеоуроки, тести та завдання для школярів 5–11 класів		https://lms.e-school.net.ua/
Google Знання	Онлайн-хаб з освітніми курсами від Google	https://learning.google/intl/uk_ua/	
Навчайте, де б ви не були	Сайт Google, який надає корисні інструменти та поради щодо організації навчання в школі		https://teachfromanywhere.google/intl/uk/#for-teachers

E-olymp	Онлайн-платформа тренування і проведення олімпіад із програмування	https://www.eolymp.com/uk/	
Itolym	Сайт із матеріалами для підготовки учнів до змагань з інформаційних технологій		https://itolym.com/
CodeClub	Проекти від CodeClub зі створення ігор, анімацій тощо	https://projects.raspberrypi.org/en/codeclub	
Code.org	Курси та активності з вивчення програмування та інформатики		https://studio.code.org/courses
Інформатика	Сайт Коваленко Оксани, учителя інформатики Чернігівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 3	https://it-science.com.ua/	
ІТ-книга	Інтерактивний підручник з інформатики		https://itknyga.com.ua/
ДистОсвіта	Сайт дистанційного вивчення інформатики	https://dystosvita.org.ua/	

Плетиво	Сайт для позитивного розвитку дітей різного віку		https://pletyvo.in.ua/
Інформатика – це просто	Ютуб-канал Євгена Князева, учителя інформатики Миколаївської гімназії № 6 Миколаївської міської ради	https://www.youtube.com/@InformatikaVseProsto	
UkrArtDesign	Ютуб-канал для тих, хто хоче навчитися працювати у вільних графічних / відеоредакторах Inkscape, GIMP, Krita, OpenShot тощо		https://www.youtube.com/@UkrArtDesign/
STEM School	Безкоштовні курси для дітей і тих, хто хоче краще розвинути логіку, знання з математики, навчитися програмувати	https://stemvar.com.ua/	
Освітня платформа для педагогів «Уміти»	Матеріали з інформатики за класами		https://umity.in.ua/resources/?chapter=2_computer
Українська електронна освітня система «МійКлас»	Готові завдання з генерацією умов для дистанційного навчання та оцінювання учнів	https://www.miyklas.com.ua/	

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ ПРЕДМЕТІВ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

За останні роки, від початку пандемії COVID-19 та повномасштабного вторгнення Російської Федерації, українська освіта пережила низку суттєвих змін, що спричинили освітні втрати. Вимушені паузи в навчанні, перехід на змішану або дистанційну форми навчання, пошкоджені та зруйновані школи, відключення світла, неможливість довгий час організувати очні заняття в деяких регіонах України – усе це вплинуло на зниження результатів навчальних досягнень учнів / учениць.

За матеріалами Українського центру оцінювання якості освіти, поняття «освітня втрата» – не нове. Майже всі країни забили на сполох і почали з'ясовувати, як дистанційне навчання та переживання впливають на результати здобувачів освіти.

Освітня втрата – це різниця між тим, що могли б і мали здобути учні за нормальних умов, і тим, що вони здобули в умовах, які склалися. Але більшість дослідників наголошують на тому, що варто говорити саме про навчальні втрати.

Навчальні втрати – будь-які втрати знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні конкретного учня. Детальніше – у посібнику УЦОЯО «Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання» (https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf)

Зважаючи на зниження навчальних досягнень учнів / учениць із суспільствознавчих предметів у закладах освіти, рекомендуємо на початку 2023/2024 навчального року у 7–11 класах спланувати уроки повторення з метою визначення та коригування рівня засвоєння навчального матеріалу за минулий навчальний рік. Кількість таких уроків учитель планує самостійно з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання у 2022/2023 навчальному році.

Також для якісної організації освітнього процесу у 2023/2024 навчальному році та подолання чи коригування навчальних втрат необхідно опрацювати методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України, Українського центру оцінювання якості освіти; використовувати в роботі рекомендовані онлайн-ресурси, підручники, посібники.

Доцільно активно користуватися платформою для дистанційного та змішаного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» (https://lms.e-school.net.ua/course_category/fizika/)

ІСТОРІЯ

У 2023/2024 навчальному році вивчення історії у 7–11 класах здійснюватиметься за такими програмами:

№ з/п	Назва програми	Ким\коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 6–11 класів – на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC	

2	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія: Україна і світ (інтегрований курс). 10–11 класи»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	Для 10–11 класів: https://goo.gl/fwh2BR	
---	---	---	--	---

Навчальні програми розміщено у відповідній рубриці офіційної вебсторінки Міністерства освіти і науки України: <https://mon.gov.ua/ua>

Варто наголосити, що учні 10–11 класів можуть вивчати як єдиний інтегрований курс «Історія: Україна і світ», так і два окремі курси «Історія України» і «Всесвітня історія».

Навчання предметів «Історія України» і «Всесвітня історія» може здійснюватися паралельно або послідовно. Для підвищення ефективності навчальної діяльності учнів / учениць та розподілу навчального часу у програмах запропоновано синхронізувати навчання історії України та всесвітньої історії в 7–11 класах. Перехід до синхронізації може відбутися на початку або впродовж навчального року, наприклад, на початку семестру. Учителька / учитель має можливість застосовувати запропоновані в навчальній програмі таблиці синхронізації або вносити в них доречні зміни.

Звертаємо увагу, що 02 травня 2023 року постановою Верховної Ради України № 3078-IX схвалено Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології расизму, засудження засад і практик расизму як тоталітарних і людиноненависницьких». Рекомендуємо використовувати основні тези зазначеної постанови під час вивчення подій російсько-української війни та в позакласній роботі.

Для належної організації навчання історії та відзначення подій скористайтесь офіційними інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій:

- Український інститут національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua>
- Інститут історії України НАН України: <http://history.org.ua>
- Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»: <http://likbez.org.ua>
- Історична правда: <https://istpravda.com.ua>
- Україна Incognita: <http://incognita.day.kyiv.ua>
- Електронний архів українського визвольного руху: <http://avr.org.ua>

Матеріали для уроків, дебатов, дискусій тощо можна знайти на ютуб-каналах, присвячених актуальним питанням історії:

- ютуб-канал «Історія без міфів»: <https://www.youtube.com/@IstoriyaBezMifiv>
- ютуб-канал «Ігор Щупак. Історія з історією»: <https://www.youtube.com/@HistoryShchupak>
- ютуб-канал Олександра Алфьорова <https://www.youtube.com/@OleksandrAlforov>
- ютуб-канал «Реальна історія». Акім Галімов: <https://www.youtube.com/channel/UCdlVTngmxbh0oNE1pCwS64g>
- ютуб-канал «Цікава історія»: <https://www.youtube.com/c/ЦікаваІсторія>
- ютуб-канал «WAS: Популярна історія»: <https://www.youtube.com/channel/UCReA6NV7ITl3m9PHybLD9sg>

Для реалізації громадянської та історичної освітньої галузі Державного стандарту з переліку назв навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою, різними авторськими колективами створено 12 модельних навчальних програм для 5–6 класів, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Оскільки всі модельні навчальні програми для 5 і 5–6 класів є авторськими, їхні підходи

втілюються в авторських підручниках та додаткових навчально-методичних матеріалах. Вільний доступ до цих матеріалів відкрито на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у рубриці «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5–6 класи»: <http://surl.li/bwywk>.

Із зазначеними програмами та сайтами видавництв можна ознайомитися за покликанням:

Активне покликання	QR-код
Модельні програми: https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/	
Онлайн-підручники: http://surl.li/cgeyg	
Видавництво «Астон»: https://aston.te.ua/	
Український освітянський видавничий центр «ОРІОН»: https://www.orioncentr.com.ua/	
Видавництво «Гене́за»: https://www.geneza.ua/	
Видавництво «Ранок»: http://surl.li/ctvdx	
Видавничий дім «Освіта»: http://www.osvita-dim.com.ua/	

ПРАВОЗНАВСТВО

У 2023/2024 навчальному році вивчення правознавства в 9 класах здійснюватиметься за такими програмами:

№ з/п	Назва програми	Ким\коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Основи правознавства. 9 клас»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 9–10 класів – на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/GDh9gC	
2	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Правознавство (профільний рівень). 10–11 класи»	Накази Міністерства освіти і науки України від 14 липня 2016 року № 826, від 23 жовтня 2017 року № 1407	https://goo.gl/fwh2BR	

У методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України щодо вивчення основ правознавства у 2023/2024 навчальному році зазначено, що педагогам необхідно ознайомитися зі змінами до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України в частині юридичної відповідальності військовослужбовців в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці (наприклад, Закон України від 13 грудня 2022 року № 2839-IX). Під час вивчення тем, присвячених конституційним правам, свободі людини і громадянина, вважаємо за доцільне звернути окрему увагу на Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року №2849-IX, в якому закріплено новітнє правове регулювання реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної та оперативної інформації, забезпечення плюралізму думок і вільного поширення інформації, захист національних інтересів України та прав користувачів медіасервісів.

У 10 класах, опрацьовуючи теми щодо військової служби, потрібно постійно моніторити зміни до військового законодавства України з особливостей призову на строкову військову службу, проходження військової служби, звільнення з військової служби, порядку здійснення мобілізаційних заходів на особливий період, соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

З метою належної організації навчання з правознавства скористайтесь такими інформаційними ресурсами:

- «Керівні принципи освіти в галузі прав людини для систем середньої школи», розроблені Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, містять конкретні рекомендації для впровадження освіти з прав людини у ЗЗСО, онлайн-посібник: <http://osce.org/odihr/93969>
- «Онлайн» – друге оновлене видання навчально-методичного посібника «Керівництво із соціальнопедагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті». Видання схвалено для використання в закладах освіти

комісією з інформатизації закладів освіти Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 09 листопада 2017 року № 21.1/12-Г-761):

- <https://osce.org/files/f/documents/0/f/483533.pdf>
- «Інтернет, який ми хочемо – посібник для учителів» (The Web We Want): http://webwewant.eu/documents/10180/973204/Handbook_teachers_lesson_plan_all_UA.pdf/87b2bd1c-bcab-4701-8017-19dff1887003
- «Інтернет, який ми хочемо – посібник для підлітків» (The Web We Want): http://www.webwewant.eu/documents/10180/945868/WebWeWant_youthUA.pdf/b5d8c012-ff53-40d0-967e-e0dc32ffcb22
- «Освіта у сфері прав людини у шкільній системі Європи, Центральної Азії та Північної Америки: збірник прикладів успішних практик»: <http://osce.org/ru/odihr/102230?download=true>
- Оновлений посібник з освіти з прав людини за участю молоді «Компас», виданий у межах проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні»: <https://coe.int/uk/web/compass>
- «Конституційне право» (за ред. М. І. Козюбри): https://osce.org/files/f/documents/9/d/489959_0.pdf
- «Загальна теорія права» (за ред. М. І. Козюбри): <https://osce.org/files/f/documents/8/f/283756.pdf>

Для проведення цікавих практичних уроків із правознавства можна використовувати матеріали Освітнього центру, що офіційно відкрито у Верховній Раді України 19 липня 2019 року. Його мета – підвищення довіри громадян до Верховної Ради України через ознайомлення їх з роботою парламенту та депутатського корпусу. Головною цільовою аудиторією Освітнього центру Верховної Ради України є молодь, зокрема школярі та студенти (https://portal.rada.gov.ua/documents/origin_docum/2592.html)

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

У 2023/2024 навчальному році в закладах загальної середньої освіти у 10 класах продовжується вивчення інтегрованого курсу «Громадянська освіта» за програмою:

№ з/п	Назва програми	Ким\коли затверджена	Активне покликання	QR-код
1	Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Громадянська освіта. 10 клас»	Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698	Навчальні програми для 10–11 класів – на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: https://goo.gl/fwh2BR	

Всеукраїнською Асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» на основі багаторічного досвіду імплементації освіти для демократичного громадянства в Україні створено онлайн-платформу підручника з громадянської освіти для 10 класу (www.citizen.in.ua). Зокрема, на платформі функціонує онлайн-курс із громадянської освіти для учнів 10 класу, що складається з 60 інтерактивних відеоуроків від кращих вчителів громадянської освіти України.

Для якісного викладання громадянської освіти пропонуємо онлайн-ресурси:

- портал «Медіаосвіта та медіаграмотність»: <http://www.medialiteracy.org.ua>
- Тулбокс для вчителів (збірники інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на різних предметах у межах програми «Демократична школа»): <https://www.schools-for-democracy.org/pro-programu>; <https://www.schools-for-democracy.org/onlainresursy/toolbox>
- «Всі різні. Всі свої» (2022 р.) – посібник, адаптований до онлайн-занять, містить практичні вправи для урочних і позаурочних форм діяльності: <https://mriemotadiemorazom.org/resources>
- «Мріємо та діємо» (2022 р.) – посібник з кібергігієни та протидії кібербулінгу: <https://mriemotadiemorazom.org/resources>
- «Медіаграмотність в умовах війни» – розробки занять: https://toolbox.medialiteracy.org.ua/predmet/mediagramotnist-v-umovah-vijny/page/2/?post_types=toolbox
- навчально-методичний посібник «Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта» / «Історія»: <https://www.aup.com.ua/navchalno-metodichniy-posibnik-media/>
- методичні матеріали для інтегрованого курсу «Громадянська освіта». 10 клас (автор-укладач Т. Ремех): <https://cutt.ly/PwqL05KB>

Під час підготовки до уроків рекомендуємо використовувати інформаційні матеріали, розміщені на сайті офісу розбудови доброчесності при Національному агентстві з питань запобігання корупції, а також методичні рекомендації до проведення антикорупційних уроків:

Онлайн-посібник «Антикорупційні уроки». Комплект матеріалів для використання у 9–11 класах	
Сайт офісу розбудови доброчесності при Національному агентстві з питань запобігання корупції	https://prosvita.nazk.gov.ua/

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я»
ТА ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «ЗДОРОВ'Я, БЕЗПЕКА ТА ДОБРОБУТ»
У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ**

Безпека, збереження життя та здоров'я, формування ціннісного ставлення до навколишнього середовища, мотивація до здорового способу життя, створення умов для добробуту власного та країни – основні пріоритети, актуальні нині, у контексті вивчення предмета «Основи здоров'я» та предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі нового ДСБСО, зокрема інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут».

В умовах повномасштабної війни та посткарантинного періоду епідемії COVID-19 варто звернути увагу на певні освітні втрати (прогалини в знаннях і навичках здобувачів освіти), що викликані дистанційною формою навчання з низкою об'єктивних перешкод (стрес, розпач, бойові дії, окупація, повітряні тривоги, аварійні відключення електропостачання, нестабільна робота інтернет-мереж, залученість батьків до освітнього середовища, їх зацікавленість у забезпеченні якісного доступу до освіти, виїзд як здобувачів освіти, так і вчителів до інших регіонів країни або за її межі тощо):

- неможливість відпрацювання практичних навичок (моделювання ситуацій), проведення тренінгів і групової проєктної діяльності (практичний аспект, здійснення дослідження тощо), передбачених навчальними програмами предмета «Основи здоров'я», інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут»;
- пропуски навчальних занять учнями з об'єктивних причин;
- технічні перешкоди в долученні здобувачів освіти до освітнього процесу;
- фізична та психічна перевантаженість дітей, яким довелося тимчасово залишити Україну та навчатися одночасно у двох закладах освіти (іноземній та українській школах).

Зважаючи на зазначене вище, рекомендуємо скоординувати поетапно роботу над освітніми втратами в контексті соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, а саме:

- застосовувати індивідуальний підхід до навчання зі здобувачами освіти вразливих категорій (оскільки певні теми навчальної програми можуть сприйматися досить гостро та болісно учнями, яким безпосередньо довелося пережити певні небезпечні / стресові життєві ситуації);
- продовжувати вдосконалювати цифрову компетентність освітян для покращення організації відповідного формату дистанційного навчання на місцях;
- залучати батьків до освітнього процесу (створення умов мотивації та зацікавленості батьків процесом здобуття знань їхньою дитиною в дистанційному режимі);
- роз'яснювати здобувачам освіти поняття "освітні втрати", щоб вони розуміли власну потребу в надолуженні пропущеного / недоопрацьованого навчального матеріалу, могли звернутися за допомогою до вчителя, маючи впевненість у тому, що він її надасть;
- створювати належний психологічний мікроклімат під час занять, який мотивуватиме до засвоєння інформації, формування життєво важливих навичок, не перенавантажуватиме учня відповідно до вікових особливостей.

Для компенсації освітніх втрат у контексті здоров'язбереження можливі варіанти визначення педагогом орієнтовної кількості годин із кожного предмета, необхідної для компенсації знань, перегляд формату навчання, запровадження факультативів / курсу за вибором (за потреби); окреслення термінів подолання освітніх втрат: протягом навчального року, в червні тощо; формат залучення учнів: навчання у класах, групах та ін.

Освітній омбудсмен України радить освітянам створити карту опорних знань із

кожного предмета та класу. У ній має бути зазначено головні знання з кожного предмета за певний клас (це та основа знань, якою повинен володіти учень, і без них він не зможе навчатися в наступному класі).

Служба освітнього омбудсмена України: <http://surl.li/gdsht>.

Картка повинна мати короткий формат: опорні знання, включати до неї найголовніші теми (правила, формули тощо) для кожного класу з певного навчального предмета. Критерієм включення знань опорної карти має слугувати те, що вони є основою для здобуття знань у наступному класі (за принципом "Снігова куля" з предмета "Основи здоров'я"). Орієнтовний зразок карти за покликанням: <http://surl.li/izeub>.

Педагоги можуть об'єднати свої зусилля щодо розробки карт опорних знань із предмета в кожному класі на рівні закладу освіти, методичного об'єднання або окремої громади.

Для того, щоб компенсувати освітні втрати, необхідно оцінити рівень основних знань у дітей. Із метою визначення рівня володіння основними знаннями з предмета по класах педагогам рекомендовано створити відповідні завдання на основі карти основних знань із кожного предмета. Учителі також можуть об'єднати свої зусилля для розробки цих завдань у закладі освіти або співпрацювати з іншими закладами.

**Корисні інформаційні ресурси для вивчення предмета «Основи здоров'я»
та інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут»
(закріплення / перевірка знань і вмінь):**

1. Сайт «Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь / предмет «Основи здоров'я». – Режим доступу: <https://health.moipppo.mk.ua/>
2. Переможний вісник (сайт МОППО). – Режим доступу: <http://surl.li/imegc>
3. Центр громадського здоров'я МОЗ України. – Режим доступу: <https://www.phc.org.ua/>.
4. Сайт ГО«Stop sextинг». – Режим доступу: <https://stop-sexting.in.ua/adult/>
5. Сайт експерименту «Профорієнтація в НУШ» (посібники). – Режим доступу: <http://surl.li/iazsf>.
6. Портал превентивної освіти. – Режим доступу: <http://autta.org.ua/>
7. Сайт програми «Супергерої FAST». – Режим доступу: <https://ua-uk.fastheroes.com/>
8. Канал «Еспресо.ТВ» – цикли передач «PRO здоров'я». – Режим доступу: <http://surl.li/agvoi>
9. Відео для дітей «Як правильно мити руки». – Режим доступу: <http://surl.li/djpuu>;
10. Відеоуроки всеукраїнського туру конкурсу «Учитель року – 2019» у номінації «Основи здоров'я». – Режим доступу: <http://surl.li/xobq>;
11. Онлайн-тести з основ здоров'я (за класами). – Режим доступу: <http://surl.li/imdxw>;
12. Проєкт «Про здоров'я» (рекомендації здорового харчування, схвалені МОЗ України. – Режим доступу: <http://surl.li/ckdbf>;
13. Сервіс «PPT Онлайн» (презентації з безпеки життєдіяльності). – Режим доступу: <https://ppt-online.org/topcat/bjd>;
14. Про наркотики (фільм для школярів). – Режим доступу: <http://surl.li/imdzu>;

15. Що робить алкоголь із вашим організмом (фільм для школярів). – Режим доступу: <http://surl.li/fdpqr>
16. Відео про шкідливість куріння. – Режим доступу: <http://surl.li/imeas>.
17. Корисні підказки (мультфільми на допомогу вчителю основ здоров'я). – Режим доступу: <http://surl.li/agvoj>
18. Готові презентації та конспекти уроків. – Режим доступу: <https://vsimpptx.com/>

Корисні матеріали з тем безпеки

З чого починається безпека : https://www.youtube.com/watch?v=tHWaT-8KYe8&t=2s	
	«Поради та практичні вправи» РЕЛАКСАЦІЯ для дітей удома, щоб зменшити стрес і тривожність: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/relax_for_children.pdf
Вправа для зменшення занепокоєння, тривоги, впливу стресу: https://youtu.be/r0fQVYr84f0	
	Відеоматеріал «Як поводитись у стані стресу ПІД ЧАС ВІЙНИ. Налаштуй свої думки на добрий лад»: https://youtu.be/XaFscbP2y_4
Мультфільми для дітей 12–15 років «Правила та алгоритм безпечної поведінки при виявленні мін та інших вибухонебезпечних предметів»: https://stopmina.com/cartoons-12-15	

	Мультфільми для дітей 6–11 років «Правила та алгоритм безпечної поведінки при виявленні мін та інших вибухонебезпечних предметів»: https://stopmina.com/cartoons-6-11
Стопміна – це освітній проєкт, спрямований на підвищення поінформованості й обізнаності дітей і дорослих щодо ризиків від вибухонебезпечних предметів: https://stopmina.com/	
	Інтерактивна вправа «Перевір себе»
Відеопам'ятка «Не забуваймо про правила поведінки з вибухонебезпечними предметами»: https://fb.watch/daj7qsqdm3/	
	Відеопам'ятка «Дитяча абетка безпеки. Що робити, коли лунає сирена?»: https://fb.watch/dajvGacTLt/
Відеоматеріал «Правила поведінки цивільного населення під час війни, військового стану»: https://youtu.be/CPH43eKhEwQ	

	Брошура «У разі надзвичайної ситуації або війни». Практичні поради: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/3015/Broshura_U_raz_i_nadzvychnoyi_sytuatsiy_2022_Pedrada.pdf
Відеоматеріал «Дії громадян при артилерійському обстрілі»: https://youtu.be/ZqHiaF4gZS0	
	Відеоматеріал «Ти і поліція. Серія 4»: https://youtu.be/Brmr2azQtzI
Перша допомога під час капілярної, артеріальної та венозної кровотеч: https://www.youtube.com/watch?v=lcVHmi5vyYs	
	Алгоритм надання домедичної допомоги під час раптової зупинки серця: https://www.youtube.com/watch?v=COxYo2n3mnQ
Як надавати першу допомогу під час втрати свідомості? https://www.youtube.com/watch?v=mYowNmrEtOw	

Причини виникнення та класифікація надзвичайних ситуацій. Загальні ознаки НС:
<https://www.youtube.com/watch?v=lA-0G9S54jg>

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ УЧНІВ ПІД ЧАС УРОКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Проблеми здоров'я дітей в Україні та формування в них знань щодо здорового способу життя є одними з головних питань під час організації освітнього процесу в сучасних закладах освіти. Тому пріоритетним завданням є навчання учнів відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності.

Мета освітньої галузі фізичної культури – гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь і навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою та спортом.

Вважається, що фізична активність сприяє зниженню тривожності та стресу в людини. Це твердження базується на гіпотезі відволікання від причини тривожності чи стресу, а також виділенні під час фізичної активності великої кількості ендорфінів, які покращують психічно-емоційний стан людини, оскільки нервова система розпізнає ендорфіни як «гормони радості», що знижує напруженість і призводить до відчуття комфорту. Також не варто забувати про сприятливий вплив фізичної активності у вигляді покращення транспортування кисню та прискорення обмінних процесів, що сприяє активізації мозкової діяльності, виходу зі стану апатії та відстороненості.

Позитивні та негативні фактори, які притаманні дистанційному навчанню в умовах воєнного стану:

1) у ході дистанційного навчання фізичної культури вчитель має більше можливостей для інформаційно-мультимедійного супроводу освітнього процесу (подання навчального матеріалу у вигляді фото-, відеопрезентацій, що дозволяє учням краще візуалізувати вправи, види спорту);

2) педагог не обмежений інвентарем закладу освіти під час вибору навчальних модулів на рік, що дає позитивні результати у вигляді більшої обізнаності учнів у незвичних видах спорту для нашої країни;

3) знаходження дітей у різних приміщеннях під час занять дозволяє підтримувати дисципліну, індивідуально підійти до кожного учня, а також зручніше візуально контролювати виконання вправ.

Негативними факторами є:

1) відсутність зорового контакту та живого спілкування з учнями;

2) нестача в деяких дітей технічних засобів, можливостей перегляду й участі в онлайн-уроках;

3) обмеженість місця для занять у приміщеннях, де мешкають діти;

4) неможливість проведення занять зі спортивних ігор повною мірою (відпрацювання прийомів роботи з м'ячем);

5) часті повітряні тривоги або відсутність електроенергії як у вчителя, так і дітей, через що доводиться переривати заняття або виконувати в асинхронному режимі.

Виходячи з особливостей навчання під час воєнного стану, позитивних і негативних факторів дистанційного навчання фізичної культури, прослідковуються такі особливості:

1) зміна формату проведення: підбір модулів, що підходять для реалізації в домашніх умовах, орієнтація на велику кількість вправ для зміцнення м'язів тіла;

2) зміна формату оцінювання: з упровадженням НУШ педагог застосовує таку більш прогресивну методику, як формувальне оцінювання).

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання можна представити у вигляді зазначеної нижче послідовності дій:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів освітніх цілей;
- створення ефективного зворотного зв'язку;
- забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання;
- ознайомлення дітей із критеріями оцінювання;
- забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія);
- коригування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання. Водночас стає не актуальною система, за якої педагог виставляв оцінки за орієнтовними навчальними нормативами. Наразі актуальним є творчий підхід до виконання завдань, тестове оцінювання тощо за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;

3) залежність від інформаційно-комунікаційних систем і засобів: дистанційне навчання не можливе без комплексу систем та засобів комунікації, які дозволяють проводити якісне навчання;

4) навчання націлене на індивідуальність учнів: дистанційне навчання дало можливість учням і вчителю комунікувати поза освітнім процесом: учні можуть консультуватися з педагогом щодо незрозумілих моментів (наприклад, у завданні «Складіть комплекс вправ, спрямованих на розвиток сили м'язів ніг»).

Учителі фізичної культури в сучасних умовах стикаються з низкою викликів.

Перший виклик – зміна підходів до навчання

За новим Держстандартом базової середньої освіти, учителі повинні формувати гармонійний фізичний розвиток особистості та розширювати руховий досвід у формуванні стійкої мотивації, а також урахувати права дитини, її здібності, потреби й інтереси – діяти за «принципом дитиноцентризму». Традиційна методика проведення уроку через дії вчителя регламентує: кількість повторень, тем, частоту, амплітуду рухів, техніку виконання нормативів тощо. У результаті ми даємо суто навчальний матеріал, але орієнтації на особистість дитини немає. Отже, перший виклик для педагога – змінити підхід і дати дітям змогу проявити себе: запропонувати власні варіанти вправ, сформувати особисте ставлення до руху, бути активним учасником, а не просто відтворювати те, що йому каже вчитель.

У процесі уроків учні / учениці можуть вільно змінювати обраний варіативний модуль, до того ж модулі щочверті мають теж змінюватися. Це підвищує мотивацію до уроків фізичної культури. Такий підхід запускає процеси самореалізації, особистісного зростання через вільний вибір, дозволяє підвищити моторну щільність уроку. Зміни необхідні, оскільки мова йде про здоров'я і виживання нашої нації.

Другий виклик – професійний розвиток педагога

Викладання фізичної культури в сучасних умовах – це і дистанційна форма навчання, і офлайн, і змішана, індивідуальна та сімейна, екстернатна в тому числі. Учителі не повинні чекати відновлення роботи школи, забезпечення спортивним інвентарем. Вони мають працювати, вмикаючи свою креативність, добирати модулі з використанням наявного інвентарю.

Проведення уроків онлайн стає сильною стороною сучасного педагога. Покликання на ютуб, уроки у вайбері – це краще, ніж нічого, бо діти чекають на спілкування. Тільки так вони можуть позбутися стресу, тривожності й долучитися до фізичної активності.

Пропонуємо ознайомитися з відеоматеріалами щодо викладання фізичної культури у 5–6 класах Нової української школи.

Вебінар “Роз’яснення модельної програми з фізкультури для учнів 5–6 класів”: https://bit.ly/3TffMqq	
	Семінар-практикум “Удосконалення дистанційних уроків фізичної культури”: https://bit.ly/3pZxIZ7
Всеукраїнський методологічний семінар «Взаємозв’язок Нової української школи та програми Президента України «Здорова Україна»»: http://surl.li/iuwjk	
	Марафон освітніх практик “Нова українська школа: реалізація варіативних модулів з ігрових видів спорту”: http://surl.li/iuwmw
Всеукраїнський марафон освітніх практик «Нова українська школа: сучасний урок з фізичної культури». Підготовча частина уроку: http://surl.li/iuwot	
	Всеукраїнський марафон освітніх практик «Нова українська школа: сучасний урок з фізичної культури». Інваріантна складова: http://surl.li/iuwpu
Всеукраїнський марафон освітніх практик «Нова українська школа: сучасний урок з фізичної культури» Варіативна складова: http://surl.li/iuwqs	

	Всеукраїнський марафон освітніх практик «Нова українська школа: сучасний урок з фізичної культури». Заключна частина уроку: http://surl.li/iuwrn
Нова українська школа: яким має бути урок фізичної культури?: https://bit.ly/3CtvCb2	
	Нетрадиційні види спорту як елемент зацікавлення учнів до уроку фізичної культури: https://bit.ly/3dT9hJH

Учитель нової української школи має бути сучасним і цікавим для своїх учнів, володіти цифровими компетентностями та медіаграмотністю, оскільки діти дуже змінилися.

Навчання впродовж життя – основна ключова компетентність.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У 2023–2024 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У сучасних умовах соціокультурних викликів, реформування системи освіти, військової агресії та загрози цілісності України освітніх втрат зазнала не тільки когнітивна складова, але й соціально-комунікативна. Орієнтуючись на те, що освітній процес охоплює навчання, виховання, розвиток і соціалізацію дитини, втрати в освіті не варто ототожнювати тільки з навчальними показниками. Під виховними втратами розуміємо зниження темпу особистісного розвитку дитини. Постійні обстріли, руйнування інфраструктури, перебої з електроенергією, повітряні тривоги, міграція населення, умови доступу до інтернету можуть спричинити серйозні проблеми з психологічним станом, ментальним здоров'ям дітей і дорослих, соціоемоційним та мотиваційним розвитком здобувачів освіти. Організація дистанційного навчання призвела до втрати навчального часу, обмеженості способів організації виховної діяльності, переведення педагогів-організаторів на простой. Як наслідок – обмеження спілкування у виховній взаємодії, перенесення класних годин в асинхронний формат або взагалі вилучення, утруднення соціалізації здобувачів освіти. Окремі питання щодо здобуття освіти дітьми в умовах воєнного стану висвітлені в методичних рекомендаціях, затверджених наказом МОНУ від 15 травня 2023 року № 563: <http://surl.li/itumh>.

Особливої актуальності в умовах війни набуває аксіологічний підхід в освіті. Виховання цінностей є важливим процесом для формування морально-етичної культури в суспільстві та сприяє створенню гармонійного, вільного, демократичного середовища. Ціннісна парадигма зазнала трансформації, зокрема ієрархія цінностей. Війна актуалізувала такі цінності українців, як свобода, волелюбність, гідність. Виникла потреба в переосмисленні таких суспільних цінностей, як толерантність, мирне вирішення конфліктів, ненасильницька взаємодія. Орієнтуючись на те, що цінності лягають в основу життєвих цілей, виникають питання: Якщо життя є найвищою цінністю, як зберегти націю і не вбивати ворогів? Як в умовах війни зберегти життя та життя своїх рідних, використовуючи ненасильницьку взаємодію? Як пов'язати толерантність до всіх і нетерпимість до росіян? Опинившись в епіцентрі військової агресії, необхідно розповідати вихованцям про тимчасові зміни в термінальних цінностях, зокрема національну безпеку. Задля забезпечення гармонійного розвитку дитини потрібно зосереджувати увагу на базових інструментальних цінностях, які є сталими впродовж життя. Створення безпечного освітнього середовища має стати пріоритетним завданням нового навчального року.

Звертаємо увагу на те, що 07 квітня 2023 року урядом ухвалено [Концепцію безпеки закладів освіти](#), що представляє комплексне стратегічне бачення створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти й організацію в них рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти та викладання: <http://surl.li/hjjho>.

Актуальними для організації виховного процесу в закладах освіти залишаються питання, зазначені в Указі Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021 “Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року”, де зазначено пріоритетні питання роботи з молоддю, що поширюються на всі вікові категорії, ураховуючи їх особливості, та реалізуються через завдання і заходи: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text>.

Вагомим внеском для визначення змісту виховання в сучасних умовах є програма «НУШ у поступі до цінностей», яку розробив авторський колектив Інституту проблем виховання НАПН України під керівництвом І. Д. Бега (далі – Програма). Програма створена на основі компетентнісного виховання з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей учнів / учениць, зважаючи на регіональні особливості функціонування закладів освіти, інших соціальних викликів. Засадами сучасного виховання визначено гуманізм, дитиноцентризм,

холізм, патріотизм, повагу, рівність, діалогічність, проектування цілісного виховного простору, соціально-педагогічну солідарність. У ній визначено базові духовно-моральні цінності: любов, повага, справедливість, гідність, відповідальність, совість, свобода, толерантність, рівноправ'я, ініціативність. Режим доступу: <http://surl.li/aqrtrt>. Програма успішно пройшла апробацію на базі п'яти пілотних закладів освіти: Миколаївської гімназії № 6 Миколаївської міської ради, Новоодеського ліцею № 4 Новоодеської міської ради, Мішково-Погорілівського ліцею Мішково-Погорілівської сільської ради, Миколаївської гімназії № 31 Миколаївської міської ради, Южноукраїнського ліцею № 5 Южноукраїнської міської ради. З результатами експерименту можна ознайомитись за покликанням: <http://surl.li/iojimp>.

З метою подолання виховних втрат пропонуємо знайти можливість для впровадження інтегрованого курсу “Культура добросусідства”. Це надасть змогу звернути більше уваги на ті вміння, які потрібні для життя: більше спілкування, взаємодії, проєктів, творчості, умов для психологічного комфорту. Ознайомлення із зазначеним курсом буде також корисним для педагогів, які викладатимуть предмети соціальної та здоров'язбережувальної галузі, зокрема предмет морального спрямування “Культура добросусідства” у 5–6 класах НУШ (інваріантна складова): <http://surl.li/ittwv>.

“Культура добросусідства” спрямована на формування та розвиток соціальної, громадянської, міжкультурної компетентностей дітей і дорослих, розвиток миротворчої освіти, а також соціальної інклюзії вразливих груп населення, зокрема представників етнічних, релігійних меншин, внутрішньо переміщених осіб, трудових мігрантів, людей з інвалідністю та ін. Зміст Програми сприяє реалізації Концепції Державної цільової національно-культурної програми “Єдність у розмаїтті”, що була схвалена КМУ від 12 травня 2023 року і впроваджуватиметься до 2034 року: <http://surl.li/ittiu>.

Використання виховної програми “Я. Ми. Країна” слугуватиме організації ефективної комунікації, формуванню соціальної компетентності, національної ідентичності здобувачів освіти: <http://surl.li/itsta>.

Партнерська взаємодія та допомога батькам у формуванні особистості дитини, особливо в умовах війни, залишається важливим завданням закладу освіти. Для збільшення довіри між школою і батьківською громадою пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями та програмою “Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно”: <http://surl.li/ittuj>.

Особливо вагомим під час війни рф проти України є питання національно-патріотичного виховання. З одного боку, війна змінила підходи до національно-патріотичного виховання від словесно-пасивного до активно-дієвого. Учнівські колективи організовують волонтерські центри, виготовляють обереги для воїнів, плетуть сітки. Діти враз подорослішали, взяли на себе дорослі обов'язки. Спільна біда об'єднала, а почуття гордості переповнює духовний світ дітей, коли в реальному часі вони бачать героїзм своїх знайомих, родичів, сусідів. З іншого боку, важливо слідкувати за тим, щоб заходи / години спілкування національно-патріотичної спрямованості були позбавлені надмірного пафосу, фальшивості, одноманітності. Діти відчувають цю нещирість і гостро на це реагують. Пропонуємо популяризувати **сучасну** українську культуру, здобутки українських науковців, проводити просвітницьку роботу з відновлення історичної пам'яті, говорити з дітьми широко й відверто, спираючись на власний досвід, обговорювати реальні історії боротьби за територіальну цілісність і незалежність України. Для підвищення патріотичної свідомості важливо працювати над підвищенням інфомедійної грамотності, щоб відрізнити фейки та протистояти пропаганді країни-агресора. Потрібно вчити довіряти офіційним джерелам і перевіряти інформацію, перш ніж поширити. Рекомендовані матеріали:

Методичні матеріали Українського інституту національної пам'яті (під час організації державотворчих заходів)	https://uinp.gov.ua/	
Стаття «Розвиваємо громадянську компетентність школярів: неординарні ідеї та корисні лайфхаки»		http://surl.li/iwagc
Стаття «Уроки історії для класного керівника, або як відзначити в школі пам'ятні дати, щоб учні не були байдужими»	http://surl.li/iwaid	
Стаття, присвячена різноманітним прийомам для розвитку критичного мислення , як під час годин спілкування, так і уроків		http://surl.li/bjuoq
Статті, в яких ви знайдете прийоми для розвитку медіаграмотності	http://surl.li/ivzrv	

Із метою євроінтеграційних прагнень, розширення європейського світогляду всіх учасників освітнього процесу Миколаївщини, поширення знань і навичок для усвідомлення місця України серед інших країн Європи через підвищення рівня їх інформованості про Європейський Союз Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти започатковано проєкт регіонального рівня «Поважаю європейські цінності – будує сучасну Україну». Він передбачає створення спільноти європейсько-орієнтованих науково-педагогічних, педагогічних, громадських діячів Миколаївської області, організації, діяльності євроклубів на базі закладів загальної середньої освіти, виокремлення ролі учнівського самоврядування у форматі утвердження євроінтеграційних процесів і вивчення досвіду роботи

шкіл в утвердженні європейських цінностей. З діяльністю мережі ЄС в Україні можна ознайомитись за покликанням: <https://euroquiz.org.ua/network-eu>.

Для створення оптимальних умов особистісного розвитку дітей, планування виховної роботи на новий навчальний рік і, за потреби, визначення правильних корекційних впливів важливо проводити моніторинг рівня організації виховного процесу. Рекомендуємо для ознайомлення діагностичні методики вивчення особистості дитини, спрямовані на вивчення совісності, емоційної емпатії, рівня соціальної сміливості, агресивної поведінки, ситуативної тривожності тощо (Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості / І. Д. Бех // Том 2. – Чернівці : Букрек, 2015. – 640 с.). Режим доступу: <http://surl.li/ioj1w>.

У цьому контексті важливим є партнерська взаємодія з психологічною службою закладу освіти. Для якісної організації виховного процесу необхідно своєчасно виявляти стан та особливості конкретного психологічного стану дитини. Згуртовані спільною загрозою фізичному виживанню кожна людина реагує індивідуально. Наразі діти потребують підтримки дорослих. Їм потрібна наша стійкість і впевненість. Щоб впоратись із таким непростим завданням пропонуємо використовувати додаткові матеріали:

Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій»	http://surl.li/dhfgv	
Стаття «Підтримка учнів в умовах війни: 5 порад учителям»		http://surl.li/iwarf
Стаття «Як працювати з учнями, які зазнали психологічних травм» Стаття «Психологічна й емоційна підтримка школярів у воєнний час: ідеї та поради»	http://surl.li/iwarq	

У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я презентовано відео “Як проживати негативні емоції під час війни”. Режим доступу: <http://surl.li/iojtf>.

У ситуаціях, коли виживання ставало пріоритетом для людства, актуалізувалися такі цінності, як групова солідарність, взаємодопомога, життестійкість. Розглянути дієві техніки підвищення життестійкості, актуалізації особистісного ресурсу можна за покликанням: <http://surl.li/itsfd>.

Для збереження власної продуктивності, уміння протистояти стресу пропонуємо освітній курс “Життестійкість молоді в умовах криз”, що розміщений на платформі Prometheus. Режим доступу: <http://surl.li/itsgv>.

Під час підготовки тематичних годин спілкування з безпеки життєдіяльності можна

використовувати інформацію, розміщену на сайті МОНУ в розділі [Цивільний захист та безпека життєдіяльності](#) – <http://surl.li/iunbp>. Допоміжні матеріали:

Брошура «У разі надзвичайної ситуації або війни»	http://surl.li/bjwxt	
Стаття «Правила поводження з вибухонебезпечними предметами: як провести виховну годину»		http://surl.li/iwbdv
Поради від ДСНС «Дії населення в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру»	http://surl.li/bunut	

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ОРІЄНТИРИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023–2024 Н. Р.

Війна у країні – це випробування на стійкість для українського суспільства. Щоб звести до мінімуму руйнівні та травматичні для психічного здоров'я особистості наслідки, необхідна якісна соціально-психологічна допомога, підтримка як в умовах війни, так і повоєнного відновлення України.

Потреба у психосоціальній допомозі та підтримці у кризових ситуаціях вимагає від фахівців психологічної служби володіння сучасними методами психологічної профілактики, корекції, реабілітації.

Пріоритетним напрямом діяльності навчально-методичної лабораторії практичної психології та соціальної роботи МОППО є розвиток професійної майстерності працівників психологічної служби Миколаївської області щодо збереження і відновлення психосоціального здоров'я учасників освітнього процесу.

Протягом 2022–2023 н. р. фахівцями навчально-методичної лабораторії практичної психології і соціальної роботи МОППО проведено низку заходів, спрямованих на підвищення професійної компетентності практичних психологів та соціальних педагогів у здійсненні ефективного соціально-психологічного супроводу учасників освітнього процесу в період війни:

- практикум для працівників психологічної служби закладів освіти Миколаївської області [«Колесо резиліентності: техніки збереження та відновлення психічного здоров'я практичного психолога та соціального педагога»](#);
- онлайн-практикум [«ПРОжиттестійкість в умовах війни: психологічна підтримка учасників освітнього процесу»](#);
- школу професійного досвіду для практичних психологів та соціальних педагогів [«Просвітницька діяльність працівників психологічної служби «Нові технології у новій школі»](#);
- вебінар для практичних психологів закладів освіти [«Методика «Хібуки-терапія» в роботі з дитячою травмою»](#);
- вебінар для працівників психологічної служби закладів освіти [«Психотравма: інструменти терапії в діяльності практичного психолога»](#);
- семінар для практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти Миколаївської області [«Ефективні методи психологічної інтервенції в роботі з учасниками освітнього процесу»](#);
- консультацію «Психологічна підтримка в умовах війни: турбота про себе та інших»;
- семінар-практикум [«Модель консультування з використанням технік КПТ: психосоціальна підтримка та допомога учасникам освітнього процесу»](#).

Навчально-методичною лабораторією практичної психології і соціальної роботи МОППО реалізується обласний освітній проєкт «ПРОжиттестійкість в умовах війни та відновлення країни». У межах реалізації проєкту організовано і проведено семінари, тренінги, практикуми, тематичні лекції, компетентісно і діяльнісно орієнтовані вибіркові модулі: «Перша психологічна допомога», «Підготовка вчителів до розвитку життестійкості / стресостійкості у здобувачів освіти», «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в кризовий період життєдіяльності: стратегії адаптації» та сертифікований захід «Методологія роботи з горем та втратою», спрямовані на підвищення психологічної / фахової компетентності педагогічних працівників, практичних психологів, соціальних педагогів у питаннях збереження та відновлення психоемоційного здоров'я.

У травні 2023 року проєкт презентовано на XIV Міжнародній виставці «Сучасні

заклади освіти» у номінації «Збереження психічного здоров'я учасників освітнього процесу через розвиток стресостійкості». За рішенням журі автори роботи (Сливінська Т. О., Алхімова К. Ю., Кучеренко А. В.) отримали золоту медаль.

У межах XIV Міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти» навчально-методичною лабораторією практичної психології і соціальної роботи спільно з кафедрами мовно-літературної та художньої естетичної освіти, педагогіки, психології та менеджменту освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти проведено майстер-клас [«Дива, що творить мистецтво: арттехніки зцілення, відновлення та підтримки психічного здоров'я учасників освітнього процесу»](#).

З метою виявлення, поширення кращого досвіду, оптимізації інноваційної діяльності працівників психологічної служби, підвищення професійної компетентності та престижності професії практичних психологів, соціальних педагогів Миколаївської області організовано і проведено II (обласний) етап Всеукраїнського конкурсу авторських програм практичних психологів і соціальних педагогів «Нові технології в новій школі».

Учасники конкурсу представили зразки програм, що спрямовані на вдосконалення емоційного інтелекту та емоційно-вольової сфери дошкільників, зниження тривожності, підвищення самооцінки; формування конструктивних міжособистісних стосунків, створення дружньої атмосфери у шкільному колективі; розвиток стресостійкості і емоційної саморегуляції здобувачів освіти під час підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання.

Переможці II (всеукраїнського) етапу конкурсу I місце – Жукова Наталія Валеріївна, практичний психолог Миколаївської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 24 Миколаївської міської ради ([програма «Формування конструктивних міжособистісних стосунків як чинника соціального становлення особистості в соціумі»](#)).

II місце – Кутузова Валентина Володимирівна, практичний психолог Первомайського дошкільного навчального закладу ясла-садок № 31 «Білочка» Первомайської міської ради ([програма «Знайомство з Емоціями. Вчимося їх розуміти»](#)); Рудомьотова Жанна Борисівна, практичний психолог Миколаївської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 11 Миколаївської міської ради (програма [«Формування стресостійкості, емоційної саморегуляції здобувачів освіти під час підготовки до ЗНО»](#)).

Соціально-психологічний супровід учасників освітнього процесу в сучасних кризових умовах життєдіяльності є системною роботою щодо психосоціальної підтримки, адресної допомоги, розбудови психологічно безпечного освітнього середовища, формування навичок стресостійкості. Це ключовий інструмент збереження цілісності особистості, відновлення її психосоціального здоров'я.

У нинішніх реаліях, коли освітній процес відбувається в умовах війни, із супутніми їй загрозами, небезпеками і стресовими подіями, практичні психологи і соціальні педагоги закладів освіти області зосередили особливу увагу на повсякденній психологічній допомозі та емоційній підтримці учасників освітнього процесу.

Фахівці психологічної служби проводять офлайн/онлайн-консультування учасників освітнього процесу, опитування, спостереження за емоційним станом учнів та педагогів, надають психологічну допомогу через месенджери, електронні пошти, створюють відеоролики психологічного спрямування, розміщують у гугл-класах, на сторінках сайтів просвітницьку інформацію щодо розвитку стресостійкості, організовують роботу груп взаємопідтримки, просвітницькі заходи (тренінги, практикуми, квести, семінари) для дітей, педагогів, батьків.

Актуальним напрямом діяльності практичних психологів і соціальних педагогів закладів освіти є розбудова психологічно безпечного освітнього середовища як базової умови для початку психологічної реабілітації / відновлення здобувачів освіти.

Реалізація в закладах освіти концепції моделей «зцілюючих класів» / «резилієнтних класів» допоможе створити атмосферу підтримки, сприятиме профілактиці повторної

психологічної травматизації, розвине резилієнтність педагогів та здобувачів освіти.

Проведення фахівцями психологічної служби просвітницьких заходів щодо навчання педагогів, батьків алгоритмам надання першої психологічної допомоги, ознайомлення з віковими особливостями переживання горя та втрати, інструментами збереження і відновлення психічного здоров'я дітей в умовах війни та повоєнного відновлення країни (травма-інформований підхід в освітньому процесі: індикатори, прояви травматизації дітей, шляхи підтримки) сприятиме створенню психологічно комфортного, безпечного, підтримуючого для розвитку особистості дитини середовища.

У роботі психологічної служби обов'язковим є моніторинг психоемоційного стану педагогів та здобувачів освіти: діагностування, опитування, спостереження під час уроків / позакласних заходів / перерв.

Дієвий інструмент профілактики виникнення стресових станів – це проведення практичним психологом та соціальним педагогом ранкових зустрічей, психологічних хвилинок, груп психологічної підтримки, ресурсних / мотиваційних зустрічей, тематичних кіл, годин психолога / соціального педагога для учасників освітнього процесу. Фахівцям необхідно заздалегідь скласти розклад та вивчити / обговорити з учасниками тематику таких зустрічей.

Працівники психологічної служби особливо мають звертати увагу на учасників освітнього процесу, які пережили втрату, знаходилися в зоні активних бойових дій, перебували в тимчасовій окупації, внутрішньо переміщені особи. Доцільними є вивчення / спостереження психоемоційного стану, залучення до роботи груп підтримки, індивідуальне консультування, психоедукація.

З метою покращення процесу адаптації учнів та педагогів до оновлених умов очного навчання практичні психологи, соціальні педагоги мають провести просвітницькі заходи для педагогів з оновлення знань щодо адаптивних можливостей особистості, алгоритмів надання ППД, розвитку умінь підтримувати / будувати комунікацію, співпрацювати у вирішенні конфліктних ситуацій.

Спільно з адміністрацією та педагогами закладу освіти необхідно розробити програму / план адаптаційних заходів; запланувати та провести адаптаційні зустрічі, заняття, екскурсії, позакласні заходи, розробити спільні правила / норми взаємодії, упроваджувати програми розвитку та згуртування дитячого колективу, постійно відслідковувати психологічний стан учнів.

Стресова ситуація гостро впливає на поведінку та успішність здобувачів освіти. Нерозуміння особливостей дитячого стресу погіршує психічний стан здобувача освіти. Практичні психологи мають нагадати педагогам про вікові особливості проживання травматичного досвіду дітьми в період війни, ознайомити з методами / техніками стабілізації психоемоційного стану учнів, скласти перелік технік та відеоматеріалів, які вони можуть застосовувати під час проведення «психологічної хвилинки».

Дорослі є орієнтиром, опорою для дитини в часи невизначеності. Підтримати, зрозуміти їх актуальні потреби, надати дієву допомогу, бути прикладом мають можливість дорослі, які знають і вміють піклуватися про власне психічне / ментальне здоров'я.

Важливим в умовах війни є поширення психологічних знань, моніторинг, інформування щодо:

- збереження психосоціального благополуччя і здоров'я;
- формування та розвитку психологічної стійкості учасників освітнього процесу;
- попередження суїцидальної поведінки, конфліктів, запобігання булінгу і насильства;
- формування культури та поваги до різноманітності (індивідуальні особливості, що визначені расою, етносом, статтю, віком, фізичними здібностями, релігійними переконаннями);
- реалізації принципів гендерної рівності;

- популяризації ненасильницької моделі поведінки;
- розвитку медіаграмотності та профілактика медіатравматизації;
- професійного самовизначення здобувачів освіти;
- наслідків вживання наркотичних, психоактивних речовин, алкоголю та тютюнопаління.

Фахівцям психологічної служби необхідно запланувати та провести заходи з психоедукації для батьків і педагогів щодо розвитку життєстійкості та базових навичок турботи про власне психічне здоров'я, оновити знання про вікові особливості дітей, ознайомити з індикаторами, проявами психотравми, методами психологічної саморегуляції, відновлення.

В умовах дистанційного навчання обов'язковим є розміщення просвітницьких матеріалів (пам'яток, буклетів, інфографіки, відеорекомендацій) та контактів гарячих ліній служб психологічної підтримки на вебсайтах закладів освіти, сторінках психолога чи соціального педагога в соціальних мережах, месенджерах, в YouTube, створення в гугл- класах закладів освіти сторінок психолога та соціального педагога.

Організаційно-методична діяльність		
Положення про психологічну службу системи освіти України (наказ МОНУ від 22 травня 2018 р. № 509)	http://surl.li/agryv	
Професійний стандарт «Практичний психолог у закладі освіти»		http://surl.li/iazcy
Лист МОНУ «Про типову документацію працівників психологічної служби в системі освіти України» від 24 липня 2019 р. № 1/9-477	http://surl.li/iazeq	

Діагностичний мінімум у діяльності працівників психологічної служби		http://surl.li/ibczy
Психологу для роботи: діагностичні методики	http://surl.li/ibczy	
Циклограми діяльності працівників психологічної служби		http://surl.li/ibdax
Професійна орієнтація		
Посібник «Профорієнтація як провідний напрям роботи практичного психолога, соціального педагога в умовах війни та повоєнного відновлення країни»	http://surl.li/iazrk	
Посібник «Професійна орієнтація в сучасній школі: кращі методичні розробки практичних психологів і соціальних педагогів»		http://surl.li/iazqc

Методичні посібники, вебіари, розроблені в межах Усеукраїнського експерименту «Професійна орієнтація в НУШ»	http://surl.li/iazsf	
Ресурси Всеукраїнського проекту з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії»		http://surl.li/ibedt
Травма-інформований підхід в освітньому процесі.		
Концепція школи, чутливої до психічного здоров'я	http://surl.li/iazjk	
Інформаційно-методичні рекомендації з питань психологічної травми та надання психосоціальної допомоги, дітям, педагогам, батькам		http://surl.li/iazky
Посібник проекту ГО «ЕдКемп Україна» «Даємо собі раду: запитання та відповіді з досвіду психологічних консультацій для педагогів	http://surl.li/iazov	
Інформаційно-методичні матеріали для практичних психологів та педагогів зі створення сприятливих умов для навчання та розвитку в період воєнного стану		http://surl.li/hvqjf

Практичний poradnik з подолання професійних труднощів під час війни для освітян «Сміливі навчати»	http://surl.li/ibdya	
Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни		http://surl.li/ibdtty
Посібник для керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти «Сьогодні заради майбутнього. Школа у воєнний і післявоєнний час»	http://surl.li/ibgpm	
Просвітницько-профілактичні програми, посібники		
Програма «Будуємо майбутнє разом»	https://cutt.ly/DKcEbm_h	
Інформаційно-освітня програма «Сімейна розмова»		http://surl.li/aohnc
Програма «Я – моє здоров'я – моє життя»	http://surl.li/icjllq	

Програма «Дорослішай на здоров'я»		https://cutt.ly/ZKcE8QB
Програма «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»	https://cutt.ly/hKcUCbl	
Корекційно-розвиткова програма «Безпечний простір»		https://cutt.ly/WKcAyUR

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу : навчально-методичний посібник / Андрєєнкова В. Л., Войцях Т. В., Гриців І. П., Мельничук В. О., Сабліна Н. О., Флярковська О. В., Харківська Т. А. – К., 2023. – 149 с.
2. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям – жертвам військового конфлікту : практ. посіб. / І. О. Корнієнко, І. М. Лісовецька, А. Луценко, Д. Д. Романовська. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 152 с.
3. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навч.-метод. посіб. / Заг. ред. : К. Б. Левченко, В. Г., Панок, І. М. Трубавіна. – К. : Агенство «Україна», 2015. – 176 с.
4. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій : метод. посіб. / За ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво «Логос». – 207 с.
5. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / С. О. Богданов та ін.; заг. ред. : В. М. Чернобровкін, В. Г. Панок. – Київ : ПУЛЬСАРИ, 2017. – 208с. : іл., табл.
6. Сміливі навчати : практичний poradник для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти / уклад. А. В. Аносова, Л. А. Петушкова. – Київ : Навчай для України, 2023. – 56 с.
7. Інформаційно-методичні матеріали для дорослих (учителів, викладачів, психологів) зі створення сприятливих умов для навчання та розвитку в умовах воєнного часу. Фонд «Благополуччя дітей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/ibdya>
8. Сьогодні заради майбутнього. Школа у воєнний і післявоєнний час : посібник для керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти / А. В. Аносова, Л. А. Петушкова, О. Д. Петушкова. – Київ : Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2022. – 148 с. Режим доступу : <http://surl.li/ibgpm>
9. Коли світ на межі змін : стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни : посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти, розроблений громадською організацією «GoGlobal» спільно з Центром «Розвиток КСВ» та експертною

платформою Career Hub у межах програми «Мріємо та діємо». – Режим доступу : <http://surl.li/ibdtu>

10. Посібник проєкту ГО «ЕдКемп Україна» «Даємо собі раду : запитання та відповіді з досвіду психологічних консультацій для педагогів. – Режим доступу : <http://surl.li/iazov>

11. Коли світ на межі змін : школа, чутлива до психічного здоров'я : посібник для освітян закладів загальної середньої освіти, розроблений громадською організацією «ГО ГЛОБАЛ» у межах проєкту гуманітарного реагування, що впроваджується в Україні міжнародною неурядовою організацією Finn Church Aid (FCA). – Режим доступу : <http://surl.li/iazjk>

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АТМОСФЕРИ В КЛАСІ, ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Психосоціальна допомога та підтримка здобувачів освіти є пріоритетним завданням закладу освіти. Розбудова психологічно безпечного освітнього середовища, володіння педагогами методами підтримки та відновлення психосоціального здоров'я, методами створення позитивної атмосфери в класі, упровадження технологій соціально-емоційного навчання сприятиме кращій адаптації учнів до змінених умов навчання, забезпечить відчуття безпеки й комфорту. Створення в закладі освіти привітної, позитивної атмосфери є вирішальним у розумінні того, що в закладі освіти цінують, піклуються і поважають кожного / кожену.

Нині педагоги для здобувачів освіти – значно більше, ніж учителі. Вони є джерелом можливостей і життєстійкості дитини, прикладом для наслідування, опорою для розвитку дитини та підтримкою в кризові періоди життєдіяльності. Тому важливою є увага педагогів до власного психологічного здоров'я, володіння прийомом профілактики професійного вигорання, методами саморегуляції та відновлення.

Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу		
Когнітивні можливості мозку, що працює у стресі: дії педагога		http://surl.li/hvqjif
Як розмовляти з дітьми та підлітками про війну?	http://surl.li/brxey	
Дії педагога під час істерики, агресії, шокowego та стресового стану дитини		http://surl.li/hvpxp
Психологічне налаштування на урок: психологічна подушка безпеки	http://surl.li/hygqo	
Розвиток психологічної стійкості дітей та підлітків: практикум «Твоя сила» Світлани Ройз		http://surl.li/cackt

Концентруємо / Відновлюємо увагу під час уроку	http://surl.li/hygqf	
Позитивна психологічна атмосфера в класі		
Створюйте середовище спільних цінностей		http://surl.li/hvqjf
Техніки підтримки та саморегуляції під час уроків: «психологічні хвилинки»	http://surl.li/hzpff	
Техніки стійкості на уроках: 20 відео з практиками для дітей і дорослих		https://cutt.ly/dweUcye6
Як створити школу, чутливу до психічного здоров'я?	http://surl.li/hyxoh	
Дихальні практики для заспокоєння та відновлення рівноваги		http://surl.li/hvpye
Перезавантаження мозку під час навчання: відпочинок за декілька хвилин	http://surl.li/hvpzb	

Створюйте позитивну атмосферу в укритті за допомогою ігор		http://surl.li/hvpxp
Психологічне здоров'я педагога		
Вправи на розвиток стресостійкості	http://surl.li/hyfnx	
Дотримуйтеся стратегій заспокоєння та стабілізації емоційного стану		http://surl.li/hygpt
Турбота про власне психічне здоров'я та рівновагу	http://surl.li/hvqjf	
Використовуйте ефективні поради від емоційного вигорання під час війни		http://surl.li/hvprx
Дотримуйтеся порад щодо контролювання емоційного стану під час воєнного стану	http://surl.li/hvprl	

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: БЕЗПЕЧНІ УМОВИ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА

Наслідки подій останніх складних років, що містили епідемічні (COVID-19) та суспільно-політичні (війна Росії проти України) поглибили прогалини у знаннях і навичках здобувачів освіти та суттєво знизили очікувані результати навчальних здобутків у порівнянні зі стандартами освіти (дослідження незалежного аналітичного центру Cedos).
https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf

Окрім безпосередньої зупинки освітнього процесу, що мав місце по всій країні після 24 лютого 2022 року, а також обмежень дистанційного навчання, на виникнення освітніх втрат учнівства Миколаївщини вплинули також інші фактори:

- повітряні тривоги. Якщо під час очного уроку починається повітряна тривога, учні мають спуститися в укриття, облаштоване у школі. Якщо тривога починається під час дистанційного уроку, він теж має призупинитися;
- виїзд учнів за кордон. Мовний бар'єр виступив вагомою проблемою в опануванні навчальних програм країн, в яких вони перебувають. Багато біатків прийняли рішення, що діти навчатимуться в інших країнах, продовжуватимуть дистанційне навчання в Україні. Це спричинило перевантаження дітей, опанування навчальними знаннями та навичками здебільшого фрагментарне;
- міграція у межах України. Діти, які були вимушено переміщені в межах України, могли мати незадовільні житлові умови, проживати в школах або спортзалах і не мати можливості повноцінно вчитися;
- відключення електроенергії через масові обстріли та руйнування критичної інфраструктури Миколаївщини. Постійні відключення світла безпосередньо впливають на якість дистанційного навчання.

Освітні втрати найбільш суттєво спостерігаються у вразливих категорій дітей, таких як:

- діти, які мають статус мігрантів,
- діти з низьким соціоекономічним статусом,
- діти з особливими освітніми потребами.

В умовах воєнного стану значна кількість осіб з особливими освітніми потребами була тимчасово переміщена до інших регіонів України. Зважаючи на це виникли нові умови організації освітнього процесу для осіб, які навчаються в інклюзивних групах і класах.

Наразі в жодному куточку України діти з ООП не відчувають себе в безпеці через відсутність належних умов для здобуття освіти, а також навантаження на батьків і заклади, які частково виконують функцію притулку для біженців. З метою покращення ситуації, Урядом було затверджено зміни до порядків організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної та загальної середньої освіти, які знімають деякі обмеження на період дії воєнного стану, а саме:

- гранична кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах або групах не застосовується, заклад не може відмовити в організації інклюзивного навчання та створенні інклюзивної групи;
- психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги чи допомога можуть надаватися фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів і педагогічними працівниками закладу (за умов дотримання безпеки учасників освітнього процесу);
- допускається застосування змішаної форми здобуття освіти в інклюзивних класах ЗЗСО;
- до закладу освіти можуть подаватися копії документа, що посвідчують особу, а також висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності);

- засідання Команд психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти можуть проходити в режимі онлайн або у змішаному очно-дистанційному форматі;
- у закладі освіти можуть формуватися тимчасові інклюзивні міжкласні групи.
<https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-sprostiv-umovi-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya>

Наявна освітня практика реалізації інклюзивного навчання свідчить, що заклади освіти (ЗДО /ЗЗСО), інклюзивно-ресурсні центри мають певні обмеження у можливостях реалізації тих змін, які необхідні для здійснення ефективного залучення здобувачів освіти із особливими освітніми потребами в освітній процес, а саме: якісна комплексна оцінка розвитку дитини (в очному форматі), організація інклюзивного розвивального середовища, добір та реалізація психолого-педагогічних стратегій, вибір навчальних матеріалів і трансформація завдань, особливості оцінювання тощо.

Рекомендації щодо коригування навчальних програм та проведення діагностичних робіт

Реалізація інклюзивного навчання потребує комплексного підходу до вирішення утилітарних викликів, які постають перед закладами освіти та інклюзивно-ресурсними центрами. Внесення доцільних змін у освітній процес має відбуватися на різних рівнях та напрямках.

Для збільшення ефективності роботи інклюзивно-ресурсних центрів, важливо в дистанційному/очному форматі:

- проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу із закладами освіти щодо термінів раціонального планування комплексних оцінок здобувачів освіти, які мають труднощі у навчанні. це необхідно для того, щоб і заклади освіти могли своєчасно спланувати кількість інклюзивних класів/груп, забезпечити необхідну кількість працівників, а в інклюзивно-ресурсних центрах не утворювалися довгі черги на комплексні оцінки розвитку здобувачів освіти;
- проводити роз'яснювальну роботу з батьками дітей з особливими освітніми потребами щодо вибудовування освітнього маршруту їхньої дитини; висвітлювати переваги інклюзивного навчання з метою надання додаткової індивідуалізованої підтримки в освітньому процесі;
- підтримувати комунікацію із закладами освіти, в які спрямовуються діти на інклюзивне навчання з метою інформаційно-методичної підтримки педагогічного колективу та якісної реалізації індивідуальної освітньої траєкторії

Для збільшення ефективності роботи закладів освіти, важливо в очному форматі:

- організація інклюзивного розвивального середовища,
- облаштування та змістовне наповнення ресурсної кімнати;
- добір та реалізація психолого-педагогічних стратегій,
- вибір навчальних матеріалів, трансформація завдань,
- особливості оцінювання

Для збільшення ефективності роботи закладів освіти, важливо в дистанційному форматі:

- забезпечення якісної реалізації занять в дистанційному форматі;
- залучення до навчального процесу батьків дітей із труднощами у навчанні;
- надання переліку додаткових освітніх ресурсів;
- обов'язкова участь асистента вчителя під час навчання (відповідно рекомендацій висновку ІРЦ)

Наприклад, зміни психолого-педагогічних стратегій для дітей з особливими освітніми потребами доповнюються пристосувальним розкладом, а його ефективна реалізація у свою

чергу потребує наявності у закладі освіти ресурсної кімнати тощо.

Надаючи рекомендації педагогічним працівникам закладів освіти стосовно особливостей побудови інклюзивного освітнього процесу варто зазначити, що в правовому та інформаційному полі наявна цілком достатня кількість інформації для психологів ЗДО /ЗЗСО, корекційних педагогів закладів освіти (логопедів, дефектологів, реабілітологів) стосовно особливостей роботи з дітьми із особливими освітніми потребами під час надання корекційно-розвиткових і психолого-педагогічних послуг. Проте, наявні суттєві прогалини в інформації, якщо говорити про практичне забезпечення академічного компонента інклюзивної освіти здобувачів освіти з ООП у закладах освіти (засвоєння знань, умінь і навичок, формування програмових компетенцій). Саме цьому компоненту у сфері інклюзивного навчання досить часто не приділяється належна увага і педагоги інклюзивних груп/класів залишаються сам на сам з даною проблемою, не маючи чітких виважених рекомендацій, як саме успішно налагоджувати взаємодію зі здобувачем освіти з ООП на занятті /уроці та у режимних моментах; як результативно, плідно реалізовувати зазначений академічний компонент інклюзивної освіти.

Рекомендації щодо застосування інформаційних ресурсів для вивчення предмету, закріплення/перевірки знань та умінь

З метою надання рекомендацій педагогічним працівникам закладів освіти стосовно особливостей побудови інклюзивного освітнього процесу пропонуємо до уваги інформаційні ресурси:

- Інклюзивне навчання <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
- НУШ #інклюзія <https://nus.org.ua/tags/129/>
- Обласний ресурсний центр з підтримки інклюзивної освіти <http://surl.li/ihqfn>

Рекомендації щодо створення позитивної психологічної атмосфери в класі, емоційного благополуччя та підтримки учасників освітнього процесу

Прасол Д. В. Адаптації і модифікації у освітньому процесі в закладах дошкільної та загальної середньої освіти: методичний посібник

В умовах воєнного стану існує велика кількість стресогенних факторів, які травмуюче впливають на психіку дітей.

Стрес – це стан, який виникає у особи, яка пережила щось, що виходить за межі звичних буденних напружених ситуацій. Не кожний стрес, який переживає дитина, призводить до посттравматичного стресового розладу. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) може виникати внаслідок одиної сильної травматичної події або тривалого травматичного впливу несприятливих обставин як відтермінована у часі та /або затяжна реакція особи на стресову подію, ситуацію чи умови виключно загрозливого або катастрофічного характеру (жахіття війни, сексуальне насилля, тривалий вплив деструктивного дорослого і відчуття беззахисності перед ним, відсутність контролю тощо), коли життя ділиться на «до і після» і особа навіть через достатньо тривалий час бачить цей «водорозділ». ПТСР суттєво відрізняється від наслідків звичайного стресу.

Діти із ООП, що мають виражені порушення психофізичного розвитку (зокрема, здобувачі освіти з РАС, з РДУГ, зі складними комбінованими порушеннями), відносяться до групи ризику як особи, більш схильні до розвинення ПТСР внаслідок дії травмуючих впливів.

Травматичні події часто змушують дитину відчувати безсилля і нездатність щось змінити. Враження, отримані під час таких подій, можуть бути настільки сильними, що їхнє переживання буде продовжуватися дуже довго: часто бувають спалахи спогадів або снів, коли будуть повторюватися почуття та емоції, які дитина відчувала під час або після події. І хоча

період переживання горя у дитини зазвичай коротший, ніж у дорослих, однак при зіткненні з новими життєвими обставинами її горе може знову «оживати». Симптомами ПТСР виступають: збудженість, занепокоєння, плаксивість, пасивність і замирання, здригання, розлади сну, зацикленість і повторювана травматична гра.

Реакція кожної окремої особи на травму зумовлюється її віком, індивідуальними особливостями, рівнем розвитку і наявним досвідом. Через брак соціальної, фізіологічної та психологічної зрілості дітям, які пережили психотравму (особливо до підліткового, а іноді і юнацького віку), досить важко зрозуміти, що з ними трапилося. Однак для них у разі ПТСР однозначно руйнується «структура світу» (втрата цілісності уявлень), а сприймання дійсності стає хаотичним, безладним, плутаним, ними втрачається частина своєї попередньої ідентичності і тоді ці особи застрягають у неконструктивній стадії переходу.

Зрушення в емоційній сфері можуть виражатися в емоційних сплесках, емоційній анестезії, відчутті віддаленості від інших, втраті зацікавленості до раніше цікавого, неможливості дитини відчувати радість, у переживанні відчуття приниження, вини, сорому або злості, зануренні у себе. Поширені прояви соціальної замкнутості. Здобувач освіти може відмовлятися від ігор. Можливе виникнення логоневрозу як порушення плавності, темпу і ритму мовлення дитини. З'являються рухова та /або інтелектуальна астенічність, дитина швидко втомлюється. Можливі прояви панічної атаки, що у дітей з ООП можуть набувати атипових форм. Внаслідок цього для дітей з ПТСР є характерним пошук безпечного простору (можуть залазити під ковдру, забиватися у куток, ховатися у шафі, під столом тощо) або, в окремих випадках, схильність до небезпечних дій (більш характерно для дітей підліткового віку). Можливе розвинення депресії (важлива особлива увага педагогічних працівників до дітей з розладами поведінки, з РДУГ). Дитина з ПТСР може відмовлятися відвідувати заклад дошкільної освіти або ходити до школи, їй часто складно «відірватися» від своїх батьків / законних представників, погіршується її навчальна успішність і працездатність.

Важливо залучати батьків / законних представників дитини до роботи КППС у закладі освіти, оскільки сім'я є елементом стабільності в житті дитини, що значно посилить зусилля членів команди супроводу. За потреби вести журнал обміну інформацією.

Надання допомоги здобувачу освіти із посттравматичним стресовим розладом командою психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП у закладі освіти можливе у трьох напрямках:

організаційно-середовищному – створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти шляхом: 1) прибирання психотравмуючих стресових факторів (т.з. тригерів); 2) реалізації для дитини з ПТСР за потреби щадного пристосувального (адаптованого) розкладу – див. Розділ IX посібника; 3) планування ресурсних справ та уміле чергування інтелектуальних зусиль з відпочинком (акцент на позитивні емоції та спокій); 4) інформаційної гігієни як розумного обмеження для здобувача освіти тієї інформації, що може мати психотравмуючий характер, та кількості каналів інформації (наприклад, теле- і радіо-передачі), а також виключення перегляду фільмів, мультфільмів, котрі мають страхітливий зміст; 5) тимчасове зниження навчального навантаження на дитину; 6) адаптації режиму та, за потреби, меню харчування; 7) встановлення базових правил поведінки; 8) підготовки і тренувань дій групи / класу і безпосередньо дитини із ООП на випадок тривоги (зокрема, організація переходу і правила перебування в укритті) тощо;

просвітницькому – реалізується через психоедукацію КППС оточення дитини (батьків, педагогів, інших дітей), створення безпечної психологічної атмосфери і стабільних міжособистісних взаємин у закладі освіти, використання педагогами в освітньому процесі простих методів та прийомів заспокоєння, прийомів перенесення уваги, методів зняття напруги у дитини з ПТСР. Реалізація даного напрямку значною мірою забезпечує успішне втілення організаційно-середовищного напрямку в закладі освіти (ЗДО / ЗЗСО);

корекційно-розвитковому – забезпечується зусиллями практичного психолога,

корекційних педагогів, громадського інспектора / соціального педагога закладу освіти із задіянням ін. ших членів КППС. Доречно долучати до терапевтичного процесу членів сім'ї, рідних та близьких здобувача освіти. За потреби розробити індивідуальний психологічний путівник для дитини. Виявляти фрустровані потреби, надавати зовнішні і знаходити внутрішні ресурси. Необхідне здійснення підтримки адаптаційних навичок і зміна атрибуції сенсу, формування інтернального локусу контролю і позитивного відношення до себе. Допомогати дитині розуміти свої емоції і виявляти їх соціально прийнятним способом. Самі цілі корекційно-розвиткової роботи можуть досягатися різними методами: елементарними методами формування бажаної поведінки, ігротерапією, казкотерапією, арт-терапією тощо. Залежно від віку здобувачів освіти використання методів ігротерапії більш доречно у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, арт-терапії – у роботі з підлітками та юнаками, казкотерапії – для осіб різного віку. Також у роботі з дітьми підліткового та юнацького віку можливе використання технік психосинтезу, гештальттерапії.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації дошкільної освіти у 2023–2024 навчальному році.....	4
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів початкових класів під час вивчення предметів у 2023–2024 навчальному році.....	13
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення української мови і літератури, зарубіжної літератури у 2023–2024 навчальному році.....	18
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення математики у 2023–2024 навчальному році.....	26
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення фізики та астрономії у 2023–2024 навчальному році.....	30
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення хімії у 2023–2024 навчальному році.....	34
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення біології та екології у 2023–2024 навчальному році.....	38
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення географії у 2023–2024 навчальному році.....	44
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення предметів у 2023–2024 навчальному році.....	50
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення інформатики у 2023–2024 навчальному році.....	55
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення суспільствознавчих предметів у 2023–2024 навчальному році.....	59
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час вивчення предмета «Основи здоров'я» та інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» у 2023–2024 навчальному році.....	65
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат учнів під час уроку фізичної культури у 2023–2024 навчальному році.....	71
Інструктивно-методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат під час організації виховної роботи у 2023–2024 навчальному році.....	75

Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу: орієнтири діяльності фахівців психологічної служби Миколаївської області у 2023–2024 н. р.....	80
Рекомендації щодо створення позитивної психологічної атмосфери в класі, емоційного благополуччя та психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу.....	89
Організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами: безпечні умови та психологічна підтримка.....	92

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

МАЙСТЕРНІСТЬ ВІДНОВЛЕННЯ:

методичні рекомендації щодо подолання освітніх втрат

Літературні редактори: А. Ю. Антонова, С. Г. Білошапка

Технічна верстка: Г. В. Кінах

Дизайн обкладинки: Н. М. Дерманська

Папір офсетний. Друк на різнографі

Формат 84x108¹/₁₆

Умовно-друкованих арк. – 12,5

Обліково-видавничих арк. – 11,6

Гарнітура шкільна

Тираж 100

Замовлення № 24

Адреса редакції:

вул. Адміральська, 4-а

м. Миколаїв, 54001

Тел./факс 0512 378589

<http://moippo.mk.ua>

e-mail: moippo@moippo.mk.ua